

vodič za procenu najboljeg interesa deteta

Ovaj projekat finansira Evropska unija

vodič
za
procenu
najboljeg
interesa
deteta

Udruženje Atina

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна
библиотека Србије, Београд

341.231.14-053.2(035)

342.726-053.2(035)

ГАЛОЊА, Александра,
1975-Vodič za procenu najboljeg interesa deteta
/ [Aleksandra Galonja]. - Beograd : Udrženje
građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih
oblika nasilja nad ženama - Atina, 2015 (Beograd :
Standard 2). - 112 str. :
ilustr. ; 24 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference
uz tekst. - Bibliografija:
str. 106-109.

ISBN 978-86-917209-3-3

а) Права детета - Водичи б) Деца -
Међународна заштита - Водичи
COBISS.SR-ID 218372364

Vodič za procenu najboljeg interesa deteta

Izdavač:

Atina - Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima
i svih oblika nasilja nad ženama
Beograd, Ćustendilska 28
www.atina.org.rs
office@atina.org.rs
+381 11 32 200 30

Urednica:

Marijana Savić

Autorka

Aleksandra Galonja

Dizajn:

IIIkart

Štampa:

Standard 2

Tiraž:

300

Beograd, 2015.godina

Sva prava su zadržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti ili kopirati u nekomercijalne svrhe uz obavezno navođenje izvora.

Ova publikacija je izrađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključivo odgovornost autora i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije.

Ovaj projekat finansira Evropska unija

SADRŽAJ

UVOD	4
OKVIR ZA RAZVOJ INSTRUMENTA ZA PROCENU NAJBOLJEG INTERESA DETETA	7
Međunarodni standardi i instrumenti	7
Istraživanje Deca u pokretu	10
Okvir za procenu najboljeg interesa dece u pokretu u Republiци Srbiji	15
INSTRUMENT ZA PROCENU NAJBOLJEG INTERESA DETETA	21
Ciklus procene najboljeg interesa deteta	22
Namena i način korišćenja formulara za procenu najboljeg interesa deteta	29
Tehnike za prikupljanje podataka	31
Sadržaj formulara za procenu najboljeg interesa deteta	37

Formular za osnovnu procenu najboljeg interesa deteta	38
Formular za potpunu procenu najboljeg interesa deteta	50
Verifikacija procene najboljeg interesa deteta	89
Rodni aspekt procene najboljeg interesa deteta	94
Uvođenje rodne perspektive u glavne tokove	94
Nacionalni regulatorni okvir	94
Uvođenje rodne perspektive u glavne tokove i principi Konvencije o pravima deteta	96
Principi uvođenja rodne perspektive u glavne tokove procene najboljeg interesa deteta	97
Priprema za uvođenje rodne perspektive u proces procene najboljeg interesa deteta	98
ZAKLJUČAK	102
IZVORI	104

UVOD

Vodič za procenu najboljeg interesa deteta nastao je u sklopu druge faze projekta *Reforma sistema socijalne zaštite po meri deteta* čije je izvođenje 2014. godine, u nameri da dodatno unapredi politike i programe pružanja podrške deci u pokretu u Republici Srbiji, nastavio Save the Children u saradnji s nacionalnim organizacijama civilnog društva, NVO Atinom i Grupom 484, uz finansijsku podršku Evropske komisije i Save the Children. U potpunosti zasnovana na rezultatima prve faze projekta, ova inicijativa u obzir uzima međunarodne standarde u oblasti zaštite dece u pokretu, i pre svega – pionirski angažman organizacije Save the Children u ovoj oblasti, kao i nalaze nacionalnog istraživanja *Deca u pokretu – položaj i programi podrške i zaštite dece u pokretu u Republici Srbiji*. Preporuke ove analize, za koje su smernice dobijene pre svega od dece u pokretu, ali i od predstavnika stručne zajednice i institucija i organizacija civilnog društva koje rade direktno sa decom, polazna su osnova za usavršavanje sistema zaštite i servisa po meri deteta, imajući u vidu specifičnosti i složenost položaja dece u pokretu u Srbiji, u drugoj fazi inicijative.

Vodič za procenu najboljeg interesa deteta ima za cilj podsticanje kreiranja održivog sistema za organizovanje intervencija i programa za zaštitu dece u pokretu u fazi kontinuiranog prikupljanja podataka značajnih za sistemsko definisanja ove grupe dece i identifikovanje njihove pozicije u procesu zaštite, njihovih snaga i rizika kojima su izložena. Namenjen je profesionalcima iz sistema socijalne zaštite angažovanim u direktnom radu s decom, kao i organizacijama civilnog društva, ali i svim drugim institucijama koje dolaze u kontakt s decom u pokretu u sklopu svojih redovnih aktivnosti. Iako bi u naprednom periodu bilo neophodno razmisliti o sistemskim promenama koje bi obavezale na primenu instrumenata za procenu najboljeg interesa deteta, Vo-

dič je i u ovoj fazi moguće koristiti u svakodnevnom radu na proceni potreba, kreiranju i izvođenju adekvatnih programa podrške i zaštite dece u pokretu u Republici Srbiji. U te svrhe su kreirani formulari za preliminarnu i potpunu procenu najboljeg interesa deteta, prema međunarodnim i regionalnim primerima i iskustvima nacionalnog sistema zaštite dece u pokretu.

Konsultacije koje su obavljene s praktičarima iz različitih sistema angažovanim na direktnom radu s decom u pokretu i predstavnicima Koordinacione grupe projekta SCORE II u procesu izrade Vodiča, omogućile su uvid u postojeće prakse procene najboljeg interesa dece u pokretu, kao i izazove u proceni koje je neophodno prevazilaziti u procesima izgradnje institucionalnih kapaciteta i javnog zastupanja.

Vodič uključuje i specifične smernice za uvođenje rodne perspektive u proces procene najboljeg interesa i na taj način teži da utemelji brigu o rodnoj ravнопravnosti u politikama zaštite dece u pokretu, kao standard i nezaobilazan segment razvoja nacionalnih politika i praksi.

Ova publikacija je važan korak u nastavku rada na unapređenju položaja dece u pokretu u Srbiji, ali i poziv na dalju saradnju, razmene i promišljanja najboljih rešenja u ovoj oblasti.

Udruženje Atina

OKVIR ZA RAZVOJ INSTRUMENTA ZA PROCENU NAJBOLJEG INTERESA DETETA

Međunarodni standardi i instrumenti

Konvencija o pravima deteta iz 1989. godine je ključni međunarodni pravni instrument za zaštitu dece. Kao jedan od četiri principa Konvencije, pravo na najbolji interes deteta, uz ostala tri – pravo na nediskriminaciju, pravo na život, opstanak i razvoj i pravo na partipaciju – predstavlja opšti princip koji u najširem smislu vodi ostvarivanju dobrobiti deteta. Iako Konvencija ne nudi preciznu definiciju principa najboljeg interesa deteta, omogućava i usmerava na promišljanje pozicije svakog deteta u specifičnom kontekstu u kom se nalazi i obavezuje na kreiranje jasnog proceduralnog okvira koji će obezbediti uzimanje u obzir ključnih faktora u proceni – godišta, pola, zrelosti deteta i njegovih iskustava, prisustvo/odsustvo roditeljske i/ili starateljske nege, okolnosti pod kojima se dete razvija, kao i okolnosti pod kojima se odvijaju programi zaštite.

Ovako individualizovan pristup obavezuje na utvrđivanje smernica za rad institucija i organizacija koje pružaju različite vidove podrške deci. Svrha *Vodiča* je upavo da odgovori na ovu potrebu u procesu kreiranja održivog i sveobuhvatnog sistema za zaštitu dece u pokretu.

Kao ključni princip Konvencije, princip najboljeg interesa deteta, uz ostala tri, treba da usmerava i primenu ostalih prava iz Konvencije i zamajac je procesa programiranja zasnovanog na pravima deteta¹. Osim na pravima iz Konvencije, Vodič u obzir uzima i standarde propisane drugim međunarodnim instrumentima²: Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji i Fakultativni protokol o učešću dece u oružanim sukobima (2000) (prateći protokoli uz Konvenciju o pravima deteta); Opšti komentar br. 6 (2005) objavljen od strane Komiteta za prava deteta kao odgovor na povećanje broja dece koja putuju bez staratelja iz različitih razloga, uključujući potragu za boljim ekonomskim mogućnostima, konflikte i ratove, trgovinu ljudima, i drugo; Konvencija o statusu izbeglica (1951) i prateći Protokol o statusu izbeglica (1967); Konvencija o statusu lica bez državljanstva (1954); Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961); Konvencija o ukinanju svih oblika rasne diskriminacije (1965); Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (1979); Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka (1984); Konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, posebno ženama i decom (2000).

Osim pomenutih instrumenata Ujedinjenih nacija, u izradi Vodiča su korišćeni i specifični standardi u oblasti zaštite izbeglica i zaštite dece izbeglica i dece bez roditeljske/starateljske pratrje: Smernice za alternativnu brigu o deci³ koje je Generalna skupština UN-a usvojila 2010. godine, a tiču se principa obezbeđivanja nege za decu bez roditeljskog staranja ili dece koja su u riziku da bez njega ostanu; Politiku za decu izbeglice UNHCR-a iz 1993⁴; Međuagencijska vodeća načela o deci bez pratrje i razdvojenoj deci⁵.

- 1 *Programiranje zasnovano na pravima deteta predstavlja okvir za analizu, planiranje, primenu, praćenje i procenu uspešnosti pristupa programa razvoja i zaštite. Ovaj pristup obuhvata primenu različitih praksi, concepata i iskustava koji se odnose na prava i razvoj deteta u jedinstvenom okviru. Primarno je baziran na principima i standardima dečjih ljudskih prava, ali i na standardima i praksama direktnog rada s decom, kao i opštim uspešnim razvojnim praksama.* A Handbook for International Save the Children Alliance Members. Child Rights Programming – How to Apply Rights-Based Approaches to Programming. Lima - Perú, July 2005.
- 2 Međunarodni okvir za zaštitu dece u pokretu je detaljnije opisan u već navođenoj publikaciji *Deca u pokretu*.
- 3 *Guidelines for the Alternative Care of Children*, Rezolucija 64/142.
- 4 *Policy on Refugee Children*, UNHCR 1993, EC/SCP/82.
- 5 *Inter Agency Guiding Principles*, dostupno na http://www.unicef.org/violencestudy/pdf/IAG_UASCs.pdf.

Evropski instrumenti koji su poslužili kao okvir za razvoj formulara za procenu najboljeg interesa deteta su: Evropska konvencija o vršenju dečijih prava (1996, stupila na snagu 2000. godine)⁶; Konvencija o borbi protiv trgovine ljudima⁷; Konvencija o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja⁸; EU Strategija za prava deteta⁹; EU smernice za promociju i zaštitu prava deteta (2007)¹⁰; EU Agenda za prava deteta (2011)¹¹; Akcioni plan o maloletnim licima bez pratnje (2010)¹².

Kao smernice za izradu instrumenta korišćeni su i instrumenti koje su razvili: Save the Children¹³, UNHCR¹⁴, projekat Connect¹⁵ i Udruženje građana „Zdravo da ste“ iz Banja Luk¹⁶.

- 6 Srbija je potpisala Konvenciju 2009, ali je nije ratifikovala. Tekst Konvencije dostupan na: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=160&CL=ENG>.
- 7 Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, „Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori“, br. 19/2009.
- 8 Srbija je ratifikovala 2010. godine i donela Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog nasilja, „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 1/2010
- 9 Towards an EU Strategy on the Rights of the Child COM (2006) 367.
- 10 *EU guidelines on the Promotion and Protection of the Rights of the Child*, dostupno na http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC8308123ENC.pdf
- 11 EU Agenda for the Rights of the Child, COM (2011) 60 final http://ec.europa.eu/justice/policies/children/docs/com_2011_60_en.pdf.
- 12 EU Action Plan on Unaccompanied Minors, COM (2010)213 final.
- 13 Best Interest Determination for Children on the Move: A Toolkit for Decision-Making. Save the Children UK South Africa Programme. September 2010.
- 14 Field Handbook for the Implementation of UNHCR BID Guidelines. United Nations High Commissioner for Refugees, 2011.
- 15 Identifying good practices in, and improving, the connections between actors involved in reception, protection and integration of unaccompanied children in Europe, dostupno na: <http://www.connectproject.eu/>
- 16 Kukoljac, A., Bajramović, M., Djeca u pokretu u Bosni i Hercegovini - Pregled materijala i Obrazac potpune procjene stanja djeteta u pokretu u BiH na liniji najboljeg interesa djeteta (OPNI)

Istraživanje *Deca u pokretu*

Istraživanje iz prethodne faze projekta – *Deca u pokretu – položaj i programi podrške i zaštite dece u pokretu u Republici Srbiji* je prvi pokušaj da se u nacionalnim okvirima opiše položaj dece u pokretu, kako bi se kreirali preduslovi za adekvatno reagovanje na sve složenije zahteve novih migracionih trendova, a sa njima i izazove u procesima zaštite prava deteta. *Odrednica „deca u pokretu”, iako novijeg datuma, podrazumeva poznati fenomen dece koja migriraju, a koja su prilikom tih migracija izložena posebnim rizicima.* To su “deca koja iz različitih razloga, dobrovoljno ili prisilno, u okviru zemlje ili između zemalja, sa ili bez roditelja ili staratelja migriraju, i koju pokret čini potencijalno izloženim rizicima od neadekvatne brige, ekonomske i seksualne eksploracije, zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja”. Definicija Save the Children dodatno imenuje i grupe dece u pokretu: izbeglice, interno raseljenu decu, tražioce azila, irregularne migrante, žrtve trgovine ljudima, decu uključenu u život i/ili rad na ulici, povratnike iz procesa readmisije. Iako su deca iz svih grupa dece u pokretu izložena različitim rizicima i ranjiva, nisu na isti način tretirana u sistemu zaštite u Srbiji, niti su kao posebna grupa prepoznata od strane praktičara, stručnjaka i donosilaca odluka. Upravo su nedostatak znanja i dokumentovanih iskustava o ovoj grupi dece i neusaglašenost praksi koje se na njih odnose bili povod za istraživanje koje predstavlja prvi pokušaj operacionalizacije odrednice “deca u pokretu” i kontekstualizacije ovog fenomena u Srbiji.¹⁷

Samo istraživanje predstavlja osnov za formulisanje Vodiča za procenu najboljeg interesa dece u pokretu i obuhvatilo je: analizu međunarodnog i nacionalnog zakonodavnog i strateškog okvira, istraživanje stavova profesionalaca angažovanih u oblasti zaštite dece u Republici Srbiji, analizu sekundarnih podataka i konsultacije sa decom u pokretu. S obzirom na kompleksnost položaja dece u pokretu, a posebno, sveobuhvatnost adekvatnog sistemima zaštite, istraživanje je za cilj imalo da ponudi još jedan način za razmatranje i povezivanje različitih politika – migracione, politike socijalne zaštite, politike zaštite

¹⁷ Galonja, A., Morača, T., Avramović, M., Diegoli, T., *Deca u pokretu - položaj i programi podrške i zaštite dece u pokretu u Republici Srbiji*, Udruženje Atina, Beograd, 2013.

ljudskih (a pre svega dečjih) prava i socijalnog uključivanja – ovoga puta iz prizme deteta. U ovom procesu su podrška i znanje predstavnika različitih institucija, nacionalnih, lokalnih i međunarodnih organizacija, a pre svega – same dece u pokretu, bili od ključnog značaja.

Predmet istraživanja su bile aktuelne politike i prakse *zaštite dece u pokretu u Srbiji, koja iz različitih razloga, dobrovoljno ili prisilno u okviru zemlje ili između zemalja, sa ili bez roditelja ili staratelja migriraju, i koju migracije čine potencijalno izloženim rizicima od neadekvatne brige, ekonomski ili seksualne eksploracije, zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja.*

Ciljevi istraživanja su bili sticanje uvida i obezbeđivanje boljeg razumevanja fenomena dece u pokretu u Republici Srbiji, identifikovanje i analiza postojećih usluga i praksi, kao i formulisanje preporuka za unapređenje sistema socijalne zaštite kako bi on adekvatno odgovorio na rastuće potrebe za podrškom deci u pokretu i kako bi se obezbedilo ostvarivanje prava ove dece.

Specifični ciljevi istraživanja formulisani su na sledeći način:

1. Izrada analize međunarodnih politika i standarda, kao i nacionalnog normativnog i strateškog okvira u funkciji zaštite dece u pokretu;
2. Povećanje razumevanja fenomena dece u pokretu u Srbiji, njegovih dimenzija i karakteristika dečjih migracija, uključujući uzroke migracija kao i specifične rizike kojima su ova deca izložena;
3. Sticanje uvida u to kako deca u pokretu procenjuju stepen ostvarenosti dečjih prava u kontekstu migracija;
4. Sticanje uvida u postojeće programe, usluge i uloge profesionalaca/ki uključenih u sistem zaštite dece u pokretu;
5. Formulisanje preporuka za unapređenje sistema zaštite dece za decu u pokretu.

Ključne teme istraživanja definisane su u odnosu na ciljeve i obuhvatale su: međunarodne standarde u zaštiti dece u pokretu; nacionalni normativni okvir za zaštitu i podršku deci u pokretu; karakteristike fenomena dece u pokretu

– nalaze sekundarnog istraživanja, viđenja profesionalaca/ki i dece koja su u procesu migracija; dečije viđenje ostvarenosti prava deteta u Republici Srbiji i postojećih programa podrške i zaštite.

Ciljevi i tema istraživanja uslovili su korišćenje kvalitativne metodologije, a u cilju sveobuhvatnog razumevanja značenja i različitih aspekata fenomena dece u pokretu, kao i kvaliteta, odnosno nedostataka postojećih programa i praksi namenjenih deci u pokretu u Republici Srbiji. Za ovu svrhu, korišćeni su različiti izvori informacija i tehnike prikupljanja podataka:

- Analiza primarnih i sekundarnih izvora – međunarodnih politika i instrumenata, izveštaja državnih organa, zakonodavnih dokumenata i javnih politika koje se tiču dece u pokretu;
- Polustrukturisani dubinski intervjui i fokus-grupni intervju sa predstavnicima državnih institucija i organizacija civilnog društva, kako sa profesionalcima/kama direktno angažovanim u radu sa decom, tako i sa onima koji se bave kreiranjem politika i donošenjem odluka u oblasti zaštite dece u pokretu;
- Fokus-grupni i polustrukturisani intervjui sa decom iz najzastupljenijih kategorija dece u pokretu u Srbiji: dece tražilaca azila; dece vraćene po postupku o readmisiji, dece koja migriraju unutar granica Srbije, dece žrtava trgovine ljudima;
- U cilju upotpunjavanja nalaza istraživanja, dodatno je izrađeno pet studija slučaja radi ilustrovanja specifičnih situacija u kojima se nalaze deca u pokretu u Republici Srbiji, a koje nije bilo moguće dobiti postojećim metodološkim tehnikama. Studije slučaja su dokumentovale, kako primere dobre prakse, tako i manjkavosti sistema i značajno doprinele potpunijem sagledavanju nedostataka postojećeg sistema i eventualnih načina za prevazilaženje ovih prepreka.

U okviru istraživanja ukupno je realizovano 13 fokus grupe na kojima je učestovalo od troje do osmoro dece. Fokus grupe sa decom organizovane su u formi radionica koje su uključivale različite interaktivne aktivnosti. Za potrebe istraživanja razvijena je trodimenzionalna *mapa puta dece u pokretu* koja je korišćena kao polazna osnova u diskusiji sa decom. O mapi puta dece u po-

kretu će naknadno biti reči, s obzirom na značaj koji ova tehnika može da ima u procesima vođenja razgovora sa decom u pokretu i prikupljanju informacija značajnih za sveobuhvatnu procenu najboljeg interesa deteta u pokretu.

Ključne preporuke zasnovane na nalazima prethodnog istraživanja iz kojih proističe i sam Vodič za procenu najboljeg interesa deteta su:

- Uzeti u obzir iskustva dece, njihova viđenja i preporuke prilikom kreiranja i implementacije programa i politika za zaštitu i podršku deci u pokretu;
- Razviti nove i unaprediti postojeće politike i podsticati njihovu pri-menu, tako da budu usklađene sa Konvencijom o pravima deteta, a posebno sa principom najboljeg interesa deteta koji treba da zauzme ključno mesto u svim procedurama koje se tiču deteta;
- Obezbediti saradnju svih sistema, uključujući organizacije civilnog društva, u procesu razvijanja i primene jedinstvenog, rodno osetljivog i integrisanog sistema za praćenje fenomena dece u pokretu i evidenciju dece u pokretu koji će biti usklađen sa međunarodnim standardima vođenja evidencije, ali i zaštite podataka, u cilju konst-nuiranog praćenja trendova, formulisanja relevantnih i delotvornih politika, programa i usluga koji odgovaraju dimenzijama i specifičnostima ovog fenomena;
  - Kreirati bazu podataka o dostupnim programima podrške i pomoći, uslugama i pružaocima usluga na teritoriji cele Republike Srbije, ali i u zemljama porekla, tranzita i destina-cije;
  - Prikupljati podatke o iskazanim potrebama dece u pokretu u cilju utvrđivanja adekvatnosti sistema podrške i zaštite i njegovog unapređenja;
  - Na osnovu (na opisan način) prikupljenih podataka i poka-zatelja, kontinuirano sprovoditi sveobuhvatna istraživanja specifičnih fenomena vezanih za opšti fenomen dece u po-kretu, koja uključuju perspektivu dece, u cilju formulisanja zahteva sistemu i preporuka za unapređenje politika u ovoj

oblasti i kreiranje specifičnih programa namenjenih različitim grupama dece u pokretu;

- Obezbediti učešće i uključivanje profesionalaca/ki koji su direktni pružaoci usluga deci u pokretu u procese procene potreba, kreiranja politika, programa i usluga, kao i operativnih mehanizama multisektorske saradnje, u cilju povećanja njihove relevantnosti i efikasnosti;
- Kreirati operativne mehanizme za multisektorsknu saradnju u cilju praćenja i analize postojećih mera i programa, njihove koordinisanje/implementacije, prikupljanja podataka i kreiranja politika koje se tiču dece u pokretu;
- Fenomen dece u pokretu, u kontekstu kreiranja politika i delovanja na uzroke vulnerabilnosti i kvalitet programa pomoći, razmatrati, uz uključivanje dečje perspektive, i u odnosu na srodne teme/politike: suzbijanje rodno zasnovanog nasilja, sprečavanje zanemarivanja i zlostavljanja dece, zaštita izbeglih i raseljenih lica, azilanata i drugih migranata, zaštita od diskriminacije i marginalizacije i konačno, u kontekstu socijalnog uključivanje i smanjenja siromaštva.

Okvir za procenu najboljeg interesa dece u pokretu u Republici Srbiji

Za primenu i analizu ostvarivanja prava deteta, u Srbiji je relevantno preko osamdeset zakona. Kako još uvek nije donet Zakon o deci, prava i standardi dečije zaštite, samim tim i dece u pokretu, proističu iz niza drugih zakona iz oblasti porodičnopravne, krivičnopravne ili socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstva, regulisanja prelaza državne granice itd. Ključni dokumenti koji opisuju okvir za procenu najboljeg interesa deteta i omogućavaju njegovo kreiranje na nacionalnom nivou su: Ustav Republike Srbije¹⁸, Zakon o zabrani diskriminacije¹⁹, Zakon o socijalnoj zaštiti²⁰, Porodični zakon²¹, Zakon o prebivalištu i boravištu građana²², Zakon o zdravstvenoj zaštiti²³, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja²⁴, Zakon o strancima²⁵, Zakon o azilu²⁶, Zakon o izbeglicama²⁷, Zakon o potvrđivanju sporazuma Republike Srbije i Evropske unije o readmisiji lica koja nezakonito borave²⁸, Zakon o zaštiti državne granice²⁹, Krivični zakonik³⁰, Zakon o maloletnim izvršiocima kriminalnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica³¹, Nacionalni plan akcije za decu³², Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja³³, Opšti protokol o zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja³⁴, Posebni protokol o postupanju policijskih službenika

18 „Sl. glasnik RS”, br. 98/06.

19 „Sl. glasnik RS”, br. 22/2009.

20 „Sl. glasnik RS”, br. 24/2011.

21 „Sl. glasnik RS”, br. 18/2005 i 72/2011.

22 „Sl. glasnik RS”, br. 87/2011.

23 „Sl. glasnik RS”, br. 107/2005, 72/2009 - dr. zakon, 88/2010, 99/2010 i 57/2011.

24 „Sl. glasnik RS”, br. 72/2009 i 52/2011.

25 „Sl. glasnik RS”, br. 97/2008.

26 „Sl. glasnik RS”, br. 109/2007.

27 „Sl. glasnik RS”, br. 18/92, „Sl. list SRJ”, br. 42/2002 - odluka SUS i „Sl. glasnik RS”, br. 30/2010.

28 „Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori“, br. 103/2007.

29 „Sl. glasnik RS”, br. 97/2008.

30 „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009 i 111/2009.

31 „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005.

32 Nacionalni plan akcije za decu, http://www.mpn.gov.rs/resursi/dokumenti/dok45-srp-Nacionalni_plan_akcije_za_decu.pdf.

33 „Sl. glasnik RS”, br. 122/2008.

34 Vlada Republike Srbije, Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, Zaključak Vlade 05 Broj: 5196/2005 od 25. avgusta 2005.

u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja, Posebni protokol za zaštitu dece u ustanovama socijalne zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja, Strategija za borbu protiv trgovine ljudima³⁵, Strategija reintegracije povratnika po osnovu Sporazuma o readmisiji³⁶.

Za razumevanje pristupa u formulisanju instrumenata za prikupljanje podataka i procenu najboljeg interesa deteta, od posebnog su značaja nalazi i uvidi o rizicima kojima su deca u pokretu izložena u svim fazama. U cilju boljeg razumevanja konteksta za razvoj instrumenata, na ovom mestu predstavljamo ključne uvide koji su detaljnije razrađeni u samoj publikaciji.³⁷

Deca u pokretu predstavljaju izuzetno vulnerabilnu grupu dece. U svim fazama, ova deca kontinuirano su izložena rizicima od nasilja, zlostavljanja i zloupotrebe, eksploracije i zanemarivanja. Često izbegavajući uključivanje u sistem identifikacije i zaštite u pokušaju da stignu do željene destinacije ili pod pritiskom odraslih, ova deca „ispadaju“ iz postojećeg okvira zaštite i asistencije koje pružaju zvaničan sistem i organizacije civilnog društva.

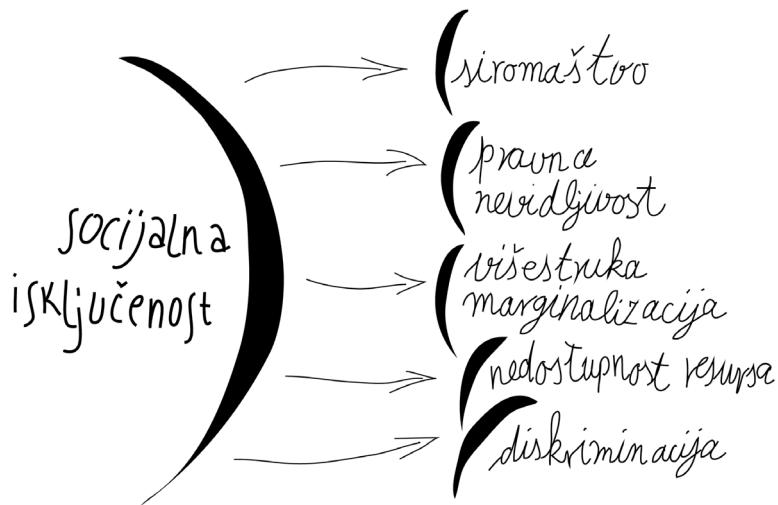
Adekvatan sistem zaštite tako bi podrazumevao temeljnu participativnu procenu potreba i odgovor na ove potrebe, i to odgovor koji je potpuno primeren uzrastu i polu, specifičnom kontekstu... kako bi se obezbedio responsivan i fleksibilan, individualizovani pristup koji se rukovodi principima nediskriminacije, najboljeg interesa deteta, participacije, prava na život, opstanak i razvoj, kao ključnim principima Konvencije o pravima deteta.

Uzroke vulnerabilnosti, prema nalazima iz prethodne faze projekta, i viđenju profesionalaca/ki i same dece, moguće je predstaviti kroz prizmu socijalne isključenosti i to na sledeći način:

35 „Sl. glasnik RS”, br. 111/2006.

36 „Sl. glasnik RS” br. 15/09.

37 Galonja, op. cit, str. 71–99.

Slika 1: Uzroci vulnerabilnosti dece u pokretu

U sklopu tvrdnje da su deca u pokretu, bez obzira o kojoj se specifičnoj grupi radi, najčešće socijalno isključena, pominju se i sledeće okolnosti: isključenost iz obrazovnog sistema, nerešen građansko-pravni status, jezička barijera (češto nepoznavanje ili nedovoljno poznавање jezika većinske zajednice), otežan ili potpuno onemogućen pristup resursima, kao što su zdravstvene usluge, obrazovni sistem, adekvatan smeštaj, finansijski resursi, nepoznavanje životnih veština, nemogućnost uživanja osnovnih prava, i tako dalje.

Osim toga, **siromaštvo i nedostupnost resursa** su najčešće pominjane karakteristika dece u pokretu sa kojima su profesionalci u sistemima u Srbiji radili. Takođe, jedna od značajnih i tokom istraživanja pomno analiziranih karakteristika dece u pokretu jeste česta „**pravna nevidljivost**“, koja ih, s jedne strane, čini apsolutno socijalno isključenima, a sa druge – podložnijim zloupotrebljavanju i eksploraciji (posebno prisili na vršenje krivičnih dela). Izvesno je tako da je ključni prvi korak u pružanju adekvatne podrške, zaštite i izvođenju programa asistencije deci u pokretu – potpuno rešavanje građansko-pravnog statusa, odnosno kreiranje preduslova za uključivanje u obrazovni sistem, sistem socijalne i zdravstvene zaštite. **Prethodna diskriminacija**, često i izloženost **višestrukoj marginalizaciji**, transgeneracijska, u velikom broju slučajeva, česti su uzroci vulnerabilnosti dece u pokretu. Kada se radi o deci tražiocima azila i izbeglicama – **progon, konflikt, masovna kršenja ljudskih**

prava u zemlji porekla, kao uzroci njihovog bega, istovremeno su i uzroci njihove dodatne vulnerabilnosti. Uz to je potrebno imati u vidu i **pokidane socijalne mreže**, promenu sredine (neretko **boravak u državama veoma udaljenim, drugaćijim od države porekla**), traume izazvane begom i iskustvima **doživljenim u zemlji porekla**, i drugo.

Posledice neadekvatnog delovanja na ove uzroke, po pravilu dovode do njihovog daljeg multiplikovanja i rizika od još ozbiljnijih posledica – **nasilja, zanemarivanja i zlostavljanja i zloupotrebe/eksploatacije**.

Kada je reč o kreiranju i izvođenju sveobuhvatnih programa podrške, dužna trajanja socijalne isključenosti, nasilja, zanemarivanja, zloupotrebe i/ili eksploracije, veoma su važni za procenu najboljeg interesa i osmišljavanje adekvatnih aktivnosti. U tom smislu instrument predviđa i procenu ovih okolnosti u svim fazama – u mestu/zemlji porekla, tokom puta i po izvršenoj identifikaciji.

Slika 2: Rizici kojima su izložena deca u pokretu

Profesionalci u sistemu zaštite, ali i sama deca, navode i neke od mogućih karakteristika dece u pokretu i time dodatno pomažu u utvrđivanju pravca delovanja u procesu procene najboljeg interesa – posredno daju smernice za tehnike intervjuisanja, ali i za osmišljavanje adekvatnih programa. Naime, kao jedna od posledica neadekvatnog odgovora institucija sistema na potrebe deca u pokretu, primećuje se izraženo **nepoverenje dece** (i njihovih roditelja) **u institucije**. Deca su često instruisana da izbegavaju predstavnike/ce institucija, lažno se predstavljaju i slično.

U još specifičnijoj situaciji nalaze se deca iz ove grupe koja su (bila) i žrtve krivičnih dela (žrtve trgovine ljudima). Naime, kod njih je dodatno izražen **strah od odmazde** (bez obzira da li je počinilac krivičnog dela član porodice ili ne), **osuđivanja ili potpunog odbacivanja od strane porodice, od etiketiranja i diskriminacije** od strane socijalnog okruženja, ali i osećanje **stida i krivice** zbog pretrpljene eksplotacije, naročito ako se radi o seksualnoj eksplotaciji.

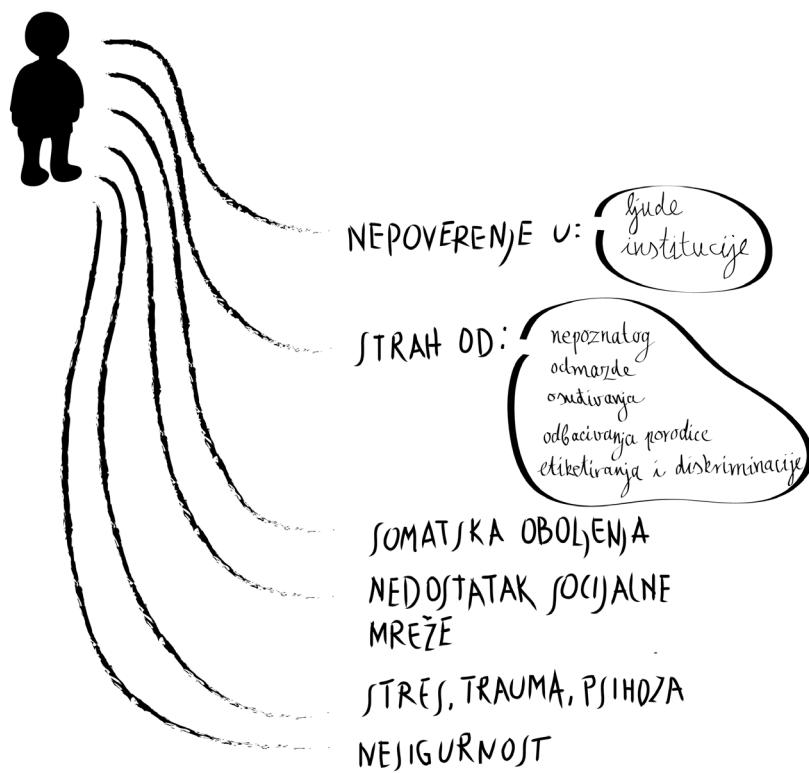
Kod dece migranata/kinja iz bilo koje od grupa, prisutan je i izražen **strah od nepoznatog**, a evidentno je i prisustvo **nesigurnosti** ukoliko ne govore jezik sredine, a korisnici/ce su programa sistema socijalne zaštite koji ne raspolaže sredstvima za usluge prevođenja. Strah i nesigurnost posebno su izraženi kod dece migranata koji žive u kolektivnim centrima.

Kao suštinski nedostatak na putu ka punom socijalnom uključivanju dece iz grupe interna raseljenih lica i povratnika u procesu readmisije, uočen je i **nedostatak socijalne mreže**.

Kao karakteristike maloletnih tražilaca azila profesionalci posebno navode da su deca pod velikim **stresom, istraumirana**, nekada čak i **poremećenog mentalnog zdravlja**. Često su i somatski bolesni tako da su im potrebne i urgentna i hronična zdravstvena briga i zaštita.

U utvrđivanju ključnih uzroka vulnerabilnosti, kao i rizika kojima su deca u pokretu izložena, posebno je važno imati na umu i rodnu dimenziju fenomena, kako bi odgovor na potreba dece bio što specifičniji i adekvatniji.

Sumirano, osnovne karakteristike dece u pokretu u Srbiji, mogu da se predstave na sledeći način:

Slika 3 Karakteristike dece u pokretu

INSTRUMENT ZA PROCENU NAJBOLJEG INTERESA DETETA

PROCENA NAJBOLJEG INTERESA DETETA

- Najbolji interes deteta treba da bude ključni i rukovodeći princip u svim sferama i aktivnostima rada sa decom
- Princip najboljeg interesa deteta se primenjuje na svu decu, bez diskriminacije
- Princip najboljeg interesa deteta može da se primeni samo onda kada se razume da su deca puni nosioci ljudskih prava i kada se poštujе njihovo pravo na participaciju
- Procena najboljeg interesa je ključni instrument za kreiranje proceduralne sigurnosne mreže i mera zaštite za decu u riziku
- Procena najboljeg interesa upravlja svim procesima u zaštiti deteta – od početne procene, planiranja, do monitoringa/praćenja i evaluacije
- Procena najboljeg interesa je ključni aspekt sistema zaštite deteta i treba da bude integrisan u strategije zaštite.

Smernice za procenu najboljeg interesa deteta UNHCR-a³⁸

³⁸ *Field Handbook for the Implementation of UNHCR BID Guidelines*. United Nations High Commissioner for Refugees, 2011

Ciklus procene najboljeg interesa deteta

Svako dete u pokretu koje tokom boravka u Srbiji ima potrebu za dodatnom zaštitom i negom, treba da bude u fokusu posebne pažnje sistema i svih aktera u sistemu zaštite dece. Da bi se to ostvarilo, nužno je da se pre svega utvrde najbolji interesi svakog pojedinačnog deteta kroz organizovanje individualizovanog procesa procene, kako bi sistem što bolje odgovorio na sve ključne potrebe devojčica i dečaka.

Preduslov uspešne procene najboljeg interesa deteta jeste dosledno poštovanje principa participacije, od najboljeg interesa neodvojivog i imanentnog svim procesima adekvatne i uspešne zaštite dece, pa tako i dece u pokretu. Deca moraju da budu potpuno uključena u proces procene, u zavisnosti od godina, razvojne faze i identitetra. Njihovi zahtevi i stavovi treba da se čuju, a kontekst iz koga dolaze mora da bude razumljiv svima koji s detetom dolaze u kontakt.

Sama procena najboljeg interesa mora da se obavlja kontinuirano i revidira tokom rada na programu podrške, kako bi se omogućilo donošenje najboljih i najadekvatnijih odluka. Osim toga, direktni rad sa decom i roditeljima/starateljima treba da uključuje i stalno praćenje/posmatranje veza koje dete ostvaruje, kako bi služile kao elementi za dalje procene. U ovom procesu je neophodno obezbediti saradnju i razmenu informacija među svim institucijama i organizacijama aktivnim na konkretnom slučaju, kako bi se organizovali adekvatni programi pomoći i podrške.

Sam proces procene može da se prikaže kroz nekoliko faza: planiranje procese, prikupljanje podataka, analiza podataka i profesionalna procena, donošenje odluka i planiranje intervencija, pružanje podrške i kontinuirana procena, praćenje i evaluacija:

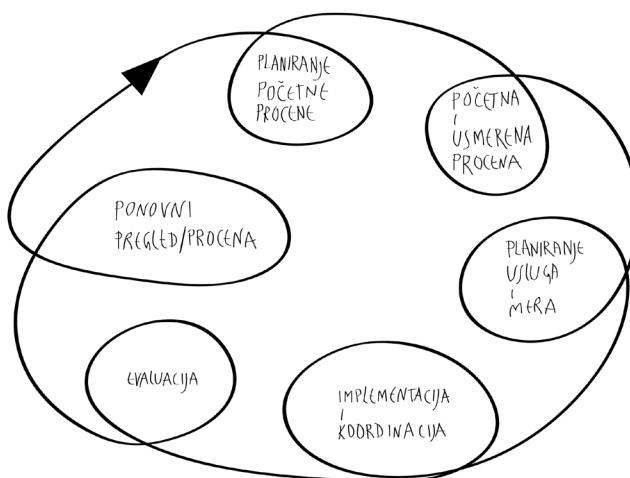

Slika 4: Ciklus procene najboljeg interesa deteta

Terminima nacionalnog sistema socijalne zaštite i Pravilnika o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad³⁹, ciklus procene bi mogao da se predstavi nizom koraka koji se smatraju vođenjem slučaja⁴⁰:

39 „Sl. glasnik RS“ br. 59/2008, 37/2010, 39/2011 - dr. pravilnik i 1/2012 - dr. pravilnik

40 „Vodenje slučaja“ označava sistemski pristup u socijalnom radu koji obuhvata aktivnosti procene, aranžiranja pristupa uslugama, planiranja, koordinacije, nadgledanja i evaluaciju usluga koje treba da odgovore na potrebe konkretnog korisnika. Ibid., član 2.

Slika 5: Ciklus procene tokom vođenja slučaja – sistem socijalne zaštite Republike Srbije

Specifičnija određenja i smernice je moguće pronaći u definiciji pojmljova iz Pravilnika (čl. 2, st. 8–12):

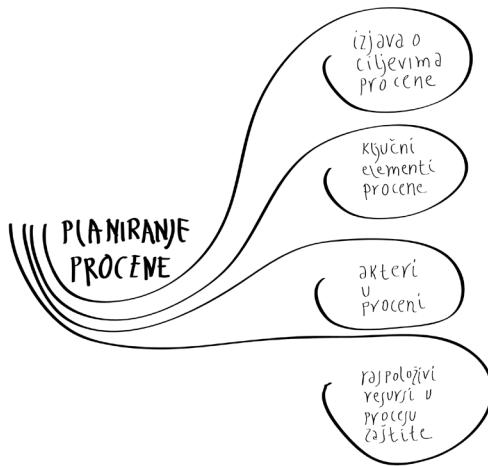
- 8) "procena" označava organizovan proces prikupljanja podataka, prepoznavanja i ocene problema, potreba, snaga i rizika, situacije i uključenih osoba koji se postepeno razvija kako bi se odredili ciljevi rada sa korisnikom, potrebne usluge i mere;
- 9) "planiranje" označava proces u kome se, na osnovu informacija koje su dobitjene tokom procene, razvija usmeren, sistematičan i vremenski ograničen plan u saradnji sa korisnikom i porodicom i drugim uključenim stručnjacima, službama i osobama;
- 10) "plan usluga i mera" određuje osnovni skup usluga, mera, zadataka i aktivnosti za dostizanje željenih ciljeva rada i ishoda za korisnika, povezivanjem rezultata procene sa intervencijama, uslugama i merama;

11) "evaluacija" označava postupak kojim se u određenim vremenskim intervalima, upoređivanjem planiranih ishoda sa aktuelnim stanjem korisnika i porodice, razmatra adekvatnost procene i rezultati usluga i mera, odnosno u kom stepenu su zadaci postavljeni planom obavljeni i dostignuti ishodi koji vode cilju rada;

12) "ponovni pregled" označava postupak u kome se na osnovu rezultata evaluacije vrši revizija, odnosno ponovna procena potreba, snaga i rizika i revidira plan rada u cilju prilagođavanja usluga i mera promenama u okolnostima i funkcionisanju korisnika i porodice.⁴¹

Svaka procena mora da bude temeljno planirana i koordinirana, a svrha procene transparentna, jasna i prihvatljiva svim učesnicima u procesu. Ovo je najbolje ostvariti tako što bi se **u fazi planiranja:** a) formulisala pisana izjava o ciljevima procesa procene, za svako pojedinačno dete u pokretu. Tokom faze planiranja bi trebalo i b) identifikovati ključne elemente procene (sam formular nudi neophodan okvir, ali ostavlja i mogućnosti za mapiranje dodatnih važnih elemenata), kao i c) osoba koje treba da budu uključene u proces. U fazi planiranja treba d) imati na umu i sve resurse koji detetu stoje na raspolaganju – od zadovoljavanja njegovih urgentnih potreba, do resursa za dugoročnu podršku i uključivanje (treba imati u vidu da su u praksi to najčešće programi organizacija civilnog društva).

41 Ibid., čl. 2, st. 8–12.

Slika 6: Planiranje procene najboljeg interesa deteta

Specifičnija određenja i smernice je moguće pronaći u definiciji pojmova iz Pravilnika (čl. 2, st. 8–12):

- 8) "procena" označava organizovan proces prikupljanja podataka, prepoznavanja i ocene problema, potreba, snaga i rizika, situacije i uključenih osoba koji se postepeno razvija kako bi se odredili ciljevi rada sa korisnikom, potrebne usluge i mera;
- 9) "planiranje" označava proces u kome se, na osnovu informacija koje su dobjene tokom procene, razvija usmeren, sistematičan i vremenski ograničen plan u saradnji sa korisnikom i porodicom i drugim uključenim stručnjacima, službama i osobama;
- 10) "plan usluga i mera" određuje osnovni skup usluga, mera, zadataka i aktivnosti za dostizanje željenih ciljeva rada i ishoda za korisnika, povezivanjem rezultata procene sa intervencijama, uslugama i mermama;
- 11) "evaluacija" označava postupak kojim se u određenim vremenskim intervalima, upoređivanjem planiranih ishoda sa aktuelnim stanjem korisnika i porodice, razmatra adekvatnost procene i rezultati usluga i mera, odnosno u kom

stepenu su zadaci postavljeni planom obavljeni i dostignuti ishodi koji vode cilju rada;

12) "ponovni pregled" označava postupak u kome se na osnovu rezultata evaluacije vrši revizija, odnosno ponovna procena potreba, snaga i rizika i revidira plan rada u cilju prilagođavanja usluga i mera promenama u okolnostima i funkcionisanju korisnika i porodice.⁴¹

Svaka procena mora da bude temeljno planirana i koordinirana, a svrha procene transparentna, jasna i prihvatljiva svim učesnicima u procesu. Ovo je najbolje ostvariti tako što bi se **u fazi planiranja:** a) formulisala pisana izjava o ciljevima procesa procene, za svako pojedinačno dete u pokretu. Tokom faze planiranja bi trebalo i b) identifikovati ključne elemente procene (sam formular nudi neophodan okvir, ali ostavlja i mogućnosti za mapiranje dodatnih važnih elemenata), kao i c) osoba koje treba da budu uključene u proces. U fazi planiranja treba d) imati na umu i sve resurse koji detetu stoje na raspolaganju – od zadovoljavanja njegovih urgentnih potreba, do resursa za dugoročnu podršku i uključivanje (treba imati u vidu da su u praksi to najčešće programi organizacija civilnog društva).

Neka od pitanja važna za ovu fazu su:

- Ko obavlja početnu procenu potreba?
- Da li se uključuju članovi porodice i na koji način?
- Koje tehnike za prikupljanje podataka će biti korišćene?
- Koje su usluge i programi na raspolaganju?
- Koja urgentantna podrška je na raspolaganju, a koji dugoročni programi i usluge?
- Postoje li potrebe za prevodenjem?
- Da li postoje drugi specifični zahtevi/potrebe u komunikaciji?
- Na koji način procena uzima u obzir kulturološke i druge specifičnosti deteta (religija, nacionalna pripadnost, rodni identitet, invaliditet...)?
- Koje informacije su već dostupne?

- Ko su izvori informacija i kako će biti uključeni u proces procene?
- Kako se pribavlja pristanak deteta i roditelja/staratelja?
- Koji su rokovi za procenu?
- Kako se analiziraju i ko učestvuje u procesu analize?
- Kako funkcionišu sistemi upućivanja i razmene informacija?

Na sličan način, iako svedenije, planiranje početne procene u funkcionisanju centara za socijalni rad, treba da obuhvati i odgovore na sledeća pitanja:

- 1. Sa kim će kontaktirati;*
- 2. Ko će sve biti intervjuisan;*
- 3. Ko će još biti uključen u postupak (npr. policija, zdravstvena služba, drugi stručni radnik ukoliko je potrebno);*
- 4. Način prikupljanja neophodnih podataka (intervjui, dokumentacija, testovi, skale, upitnici, kućna poseta, poseta školi, radnom mestu i sl.);*
- 5. Vremenski okvir za sprovođenje potrebnih aktivnosti.⁴²*

Sva postojeća istraživanja pokazuju da je sistematičan pristup **prikupljanju informacija/podataka**, ključan za potonju **profesionalnu procenu najboljeg interesa deteta**, te **donošenje informisanih i adekvatnih odluka o potrebnim merama i intervencijama**. U tom smislu se uspešna procena zasniva na tri ključne oblasti okvira za procenu – razvojnim potrebama deteta (zdravlje, obrazovanje, razvoj emocija i ponašanja, identitet, porodični i socijalni odnosi, predstavljanje u društvu, veštine samozaštite), kapacitetima roditelja/staratelja (osnovna nega, osiguranje bezbednosti, emotivna toplina, stimulacija, vođstvo i granice, stabilnost), porodici i faktorima okruženja (resursi zajednice, društvena integracija porodice, prihodi, zaposlenje, stanovanje, šira porodica, porodična istorija i funkcionisanje). Analiza interakcije elemenata triju oblasti, uključujući posebne aspekte važne za razumevanje pozicije dece u pokretu i rizika kojima su izložena u Srbiji (socijalna isključenost, potencijalna izloženost nasilju, tok i dinamika migracija, i drugo), uz punu participaciju dece, prepostavka je za iznalaženje najadekvatnijih rešenja za zaštitu dece u pokretu.

42 Ibid., čl. 54, st. 2.

Namena i način korišćenja formulara za procenu najboljeg interesa deteta

FORMULAR ZA PROCENU NAJBOLJEG INTERESA DETETA

Formular za procenu najboljeg interesa deteta je instrument za prikupljanje potrebnih podataka o detetu u pokretu u fazi identifikacije i registracije. Podrazumeva prikupljanje informacija koje će omogućiti da se adekvatno procene šta su dalji koraci u procesu zaštite deteta, zasnovano na njegovom najboljem interesu.

Procena najboljeg interesa dece u pokretu, Save the Children⁴³

Reforma sistema socijalne zaštite u Republici Srbiji nudi sve preduslove za adekvatnu procenu najboljeg interesa deteta na svim nivoima i svakako je odličan osnov za dalje aktivnosti pružanja podrške sistemu za planiranje i izvođenje intervencija koje su u najboljem interesu dece, uz njihovu punu participaciju. Ipak, praksa kontinuirane procene potreba, od faze planiranja i prikupljanja podataka, implementacije/koordinacije usluga i mera, a naročito u fazama praćenja i evaluacije programa zaštite, još uvek je neu jednačena i u najvećoj meri zavisi od entuzijazma pojedinaca u sistemu. O neu jednačenosti praksi postupanja, kao i različitim nivoima kompetencija zaposlenih u sistemu socijalne zaštite, svedoče i nalazi aktivnosti praćenja rada cenatara za socijalni rad u sedam lokalnih zajednica na teritoriji Srbije, kao i dubinskih intervjuja s korisnicima i korisnicama, iz različitih procesa koje je vodilo Udruženje Atina proteklih godina. Kao specifični izazovi se uočavaju upravo vođenje evidencije i dokumentacije, kao i nedostatak kapaciteta za participativno planiranje i evaluaciju, ali i nesistematična i sporadična međusektorska saradnja, kao ključni aspekti sistemske i efikasne procene najboljeg interesa deteta i planiranje/programiranje zasnovano na podacima.

43 A Handbook for International Save the Children Alliance Members. *Child Rights Programming – How to Apply Rights-Based Approaches to Programming*. Lima - Perú, July 2005.

S ovim prethodnim saznanjima, kao i specifičnim nalazima istraživanja o položaju dece u pokretu u Republici Srbiji, formulari za procenu najboljeg interesa deteta imaju prevashodno za cilj usmeravanja delovanja profesionalaca u procesu zaštite dece, ali će omogućiti i prikupljanje ključnih podataka o fenomenu dece u pokretu u Srbiji i postojećim programima zaštite, kako bi se sistem podrške i zaštite konstantno unapređivao i odgovarao na aktuelne potrebe dece u pokretu. Kako je sam fenomen višedimenzionalan, zahteva i složen sistem analize i procene i mogućnost korišćenja podataka u svrhe kreiranja adekvatnih i individualizovanih programa podrške, u daljem radu na razvoju sistema za procenu najboljeg interesa deteta bi bilo neophodno kreirati on-line baze podataka koje bi omogućile preglednost i jednostavnost prime-ne – efikasnu međusektorsku saradnju, jednostavno popunjavanja upitnika, procenu, analizu, praćenje i evaluaciju programa zaštite. Uz to, zajednička baza koju bi vodili, uz puno poštovanje obaveza o zaštiti podataka o ličnosti, predstavnici svih ključnih institucija u procesu zaštite dece u pokretu, omogućila bi precizne i efikasne analize fenomena i potreba, te kreiranje adekvatnih politika i programa zasnovanih na proverenim i sistematski prikupljenim podacima.

S obzirom na rizike kojima su deca u pokretu izložena i nadležnosti centara za socijalni rad u nacionalnom sistemu za zaštitu dece, izvesno je da će stručni radnici centara za socijalni rad, pre svega, biti angažovani u radu sa decom u pokretu koja su posebno osetljiva – deca bez roditeljske/starateljske pratnje, deca žrtve nasilja i eksploracije, i drugo. Praksa, ipak, pokazuje da i drugi akteri u sistemu zaštite dece i/ili drugim sistemima (azilni sistem, obrazovanje, zdravlje, policija, organizacije civilnog društva...), imaju važnu ulogu u identifikovanju potreba i proceni najboljeg interesa dece u pokretu, tokom stupanja u prvi kontakt s decom. S druge strane, efikasna zaštita i podrška će u svim fazama procene najboljeg interesa deteta (i nakon prve procene), zavisiti od promišljenog i adekvatnog upućivanja na druge sisteme i njihovog planiranog i koordinisanog angažmana u svakom pojedinačnom slučaju. Imajući to na umu, kao procenjivači najboljeg interesa i koordinatori akcija usmerenih na pružanje podrške deci, uz punu participaciju dece, će u praksi svakako biti voditelji slučaja, uz punu podršku drugih relevantnih aktera. S obzirom na ovu činjenicu, te da je sasvim izvesno da će brojne institucije/organizacije o detetu i od deteta dobijati informacije, bilo bi neophodno da se koordinira i/

Brojne su koristi od koordiniranja akcije javnih službi, nevladinih organizacija, lokalne samouprave i drugih relevantnih aktera u zajednici [...]. Konferencija slučaja omogućava da se svi oni nađu na jednom mestu u nastojanju da naprave najbolji plan zaštite. Neke od prednosti međusektorske i multidisciplinarnе saradnje uključuju bolju i bržu razmenu informacija, lakše usaglašavanje principa i kriterijuma za procenu i postupanje u konkretnim situacijama, ali i potencijalno veći broj rešenja, kompatibilne akcije i povećanu odgovornost za preuzete obaveze. Stvaranje veza između profesionalaca i službi omogućuje efekte na duži rok, stabilnost postignutih pozitivnih promena, podelu i razmenu znanja, veština i odgovornosti, ali i podelu uspeha.

*Nasilje u porodici – čija je odgovornost?*⁴⁴

ili omogući pristup bazi podataka i formularima za procenu najboljeg interesa deteta svim uključenim akterima.

Izvesno je da Instrument za procenu najboljeg interesa deteta može da predstavlja tek okvir za procenu i prikupljanje relevantnih informacija, te da samo uz postojeće instrumente u sistema relevantnim za proces zaštite dece u pokretu i druge specifične instrumente za procenu funkcionisanja, snaga, rizika, roditeljskih kompetencija, i drugo⁴⁵, može da ponudi adekvatan odgovor na potrebe dece u pokretu.

Tehnike za prikupljanje podataka

Instrument za procenu najboljeg interesa deteta se oslanja na postojeće kompetencije profesionalaca u fazama prikupljanja podataka, promišljanja i planiranja usluga i mera podrške za decu u pokretu, koordinacije programa zaštite, procene kvaliteta programa, i drugo. U svakom slučaju, podsećamo na tek razvijene standarde i kompetencije za obrazovanje socijalnih radnika, naglašavajući potrebu za ujednačavanjem prakse postupanja i kontinuiranim

44 Slavković, I., Ignjatović, T., *Nasilje u porodici – čija je odgovornost? Priručnik za organizovanje konferencije slučaja za zaštitu od nasilja u porodici sa primerima dobre prakse*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2006.

45 Vidi: Žegarac, N., Džamonja Ignjatović, T., *Instrumenti procene u socijalnoj zaštiti – upitnici, skale i tehnike*, Biblioteka Psihološki udžbenici, Beograd, 2010.

razvojem i učenjem svih ključnih aktera. U ovom kontekstu, posebno je važan standard koji se tiče "osposobljenosti za samostalno i timsko organizovanje i vođenje sveobuhvatne procene potreba i snaga, u saradnji sa detetom, porodicom i drugim relevantnim, formalnim i neformalnim akterima i čija je svrha: a) uspostavljanje saradničkog odnosa sa detetom i porodicom, kako bi dete i porodica u najvećoj mogućoj meri preuzeli odgovornost za sopstveni život; b) uočavanje faktora rizika i znakova ugrožene bezbednosti deteta radi preduzimanja blagovremenih i adekvatnih mera; i c) razumevanje i empatija za situaciju deteta i za porodičnu situaciju i teškoće"⁴⁶. Kao osnovne kompetencije se prepoznaju: "a) sposobnost za selekciju i prikupljanje relevantnih informacija i efektivno angažovanje u saradnji sa detetom, porodicom i drugima na prikupljanju, analizi i interpretaciji informacija; b) sposobnosti za prepoznavanje faktora rizika i zaštite, snaga, slabosti, rezilijentnosti i otpornosti deteta i porodice; i c) sposobnost za rad u timu". Specifične kompetencije neophodne za adekvatnu procenu najboljeg interesa dece u pokretu, ovde se prepoznaju kao napredne kompetencije, i to kao: "a) sposobnost za primenu naprednih znanja o različitim modelima, metodama, tehnikama i instrumentima za procenu deteta i porodice i sposobnost prenošenja tih znanja; b) sposobnost za samostalno donošenje odluka i rad u timu"⁴⁷.

Konsultacije koje su obavljene s praktičarima iz različitih sistema angažovanim na direktnom radu s decom u pokretu i predstavnicima Koordinacione grupe projekta SCORE II u procesu izrade Vodiča, omogućile su uvid u postojeće prakse procene najboljeg interesa dece u pokretu, kao i izazove u proceni. U tom smislu su formulisane ključne smernice za procese prikupljanje informacija:

- U toku procesa pribavljanja informacija – tokom celog ciklusa procesne, ključno je izbegavanje situacija u kojima profesionalci iz različitih sistema u više navrata postavljaju ista ili slična pitanja detetu i time ga izlažu dodatnom naporu i stresu. Objedinjena baza podataka i blagovremene razmene informacija, uključujući blagovremeno do-

46 Prof. dr Nevenka Žegarac i dr., *Standardi i kompetencije za obrazovanje socijalnih radnika*, <http://www.asocijacijacs.org/dokumenta/viewdownload/5-ostalo/98-standardi-i-kompetencije-za-obrazovanje-socijalnih-radnika-dokumentent-za-rapspravu>.

47 Ibid.

stavljanje povratnih informacija o aktivnostima programa zaštite, veoma su važni za uspešan i efikasan sistem pomoći deci u pokretu koja je zasnovana na njihovom najboljem interesu.

- U proceni potreba moraju da učestvuju profesionalci različitih ekspertiza i veština, kako bi se na što adekvatniji način odgovorilo na potebe dece u pokretu.
- Pretpostavka uspešne procene najboljeg interesa deteta je izgradnja odnosa poverenja između procenitelja i dece u pokretu.
- Puna participacija dece u procesu procene je preduslov za razumevanje najboljeg interesa deteta i ključni aspekt pristupa sistema orijentisanog na dete.
- Osim toga, treba imati na umu da se ne preporučuje dugotrajno intervjuisanje deteta u cilju pribavljanja informacije, te da postoje različite tehnike za pribavljanje informacija o deci u pokretu, čijim se korišćenjem omogućava informisana participacija deteta i izbegava revictimizacija ili izlaganje deteta neprijatnostima. Jedan od primera je i *mapa puta dece u pokretu* – tehnika koju su deca koja su učestvovala u istraživanju u fazi kreiranja publikacije *Deca u pokretu* pročinila kao adekvatnu i osnažujuću.

Mapa puta dece u pokretu na simbolički način prikazuje nekoliko ključnih tačaka u procesu migracija – tačku u kojoj počinje putovanje, tačku privremenog boravka i tačku koja označava krajnju destinaciju. Pored toga na mapi su prikazani put, reljef (planine, pustinja, more), kao i granice između država. Deca su imala na raspolaganju i različite materijale – makete zgrada, elemente koji simbolizuju prevozna sredstava, ljude... Koristeći mapu i date elemente deca su na fokus grupama pričala priču o svom putovanju. Tako su makete zgrada, simbolizovale kuću ili školu, graničnu policiju, centar za socijalni rad, centar za smeštaj azilanata – sve one institucije sa kojima su deca u kontaktu tokom migracija, dok su ljudi predstavljali vršnjake, bliske odrasle osobe ili pak profesionalce sa kojima su deca u kontaktu.

Koristeći emotikone deca su na mapi puta označavala sva ona mesta na kojima su (bila) izložena rizicima, kao i ona mesta gde su se osećala sigurno i bezbedno i gde im je (bila) dostupna pomoć i podrška; zatim su ispisivala poruke donosiocima odluka ukazujući na rizike kojima su izložena, kao i predloge kako da se poboljša položaj dece u pokretu i obezbedi ostvarivanje dečijih prava. Deca su od materijala koristila i posebno napravljene razglednice koje su sa različitih mesta na mapi „slala“ važnim osobama koje nisu sa njima, makete kofera u koje su „pakovala“ sve ono što nose na put ili stiču tokom puta, putokaze na kojima su ispisivala svoje želje za budućnost.

*Deca u pokretu*⁴⁸

Profesionalci ukazuju na čitav niz participativnih tehnika koje koriste u fazama prikupljanja podataka: gluma (igranje uloga), fotografija, film, crtanje, dizajn, kreativno pisanje, pričanje priča, i druge. Kada to okolnosti omogućavaju, relevantne informacije o deci je moguće prikupiti tokom radionica, fokus-grupnih razgovora (intervjeta), metodom “otvorenog prostora”, i na druge načine. Iako se kao briga u vezi s korišćenjem participativnih tehnika prikupljanja podataka javlja nedostatak resursa (materijalnih, vreme, veštine, i drugo), neophodno je podsetiti na to da principi participacije i najboljeg interesa ne mogu da se posmatraju nezavisno jedan od drugog, te da je puna i informisana participacija preduslov za uspešnu procenu najboljeg interesa dece u pokretu. Jačanje sistemskih kapaciteta za uključivanje dečje perspektive u promišljanje i izvođenje programa zaštite na taj način omogućava kreiranje pristupa zaštiti orientisanoj na dete i integrisanje ključnih principa ovog modela zaštite:

- *prepoznavanje kritičnog trenutka za reagovanje*
- *uzimanje u obzir razvojne potrebe dece u svim intervencijama*
- *kreiranje svih preduslova i omogućavanje puno učešće dece u svim aspektima zaštite koji na njih utiču*

48 Galonja, A., Morača, T., Avramović, M., Diegoli, T., op. cit.

- *promovisanje saradničkog pristupa u zaštiti dece, uključujući kreiranje i osnaživanje mreža koje su ključne za dobrobit dece.*⁴⁹

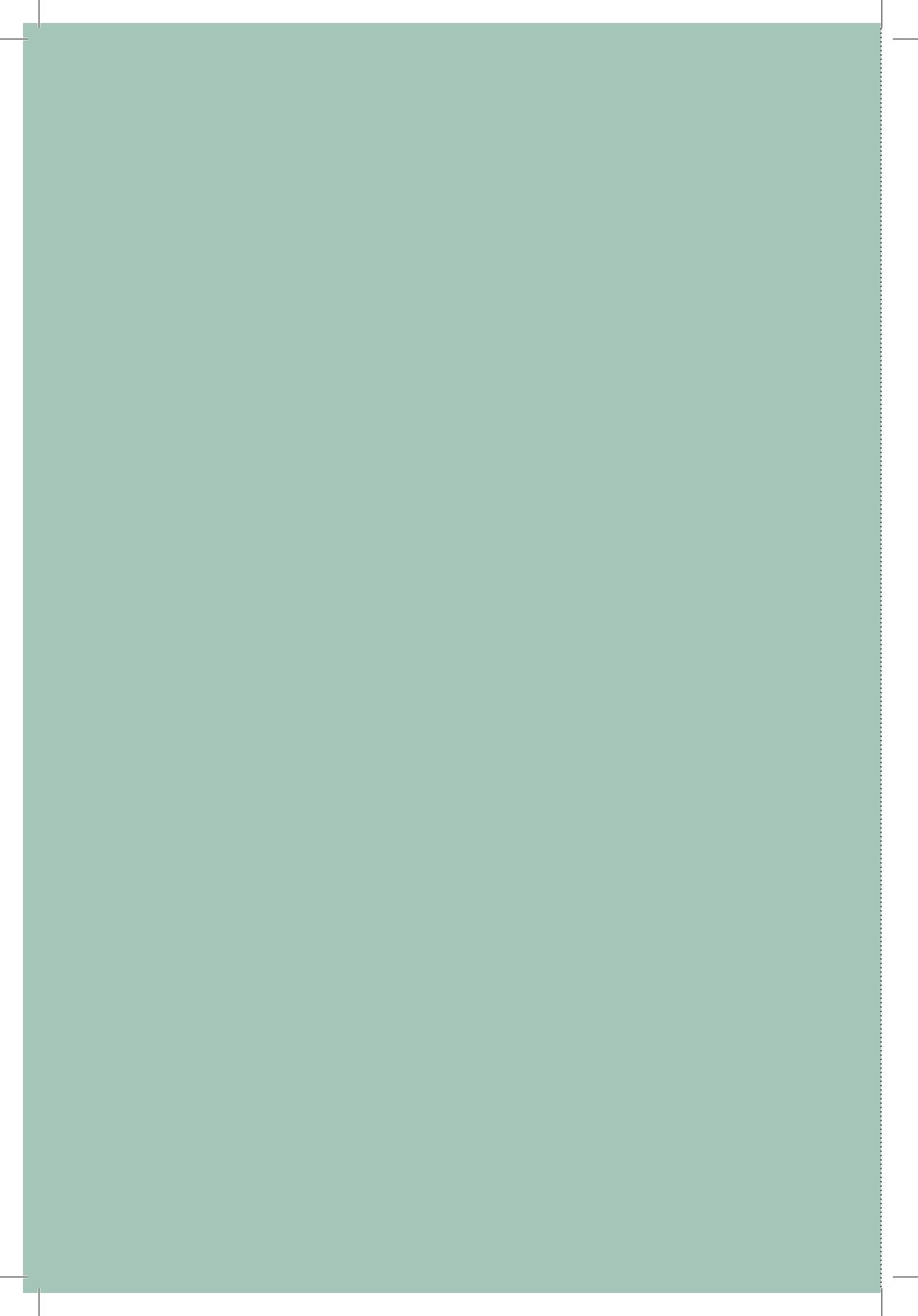
S druge strane, nacionalni sistem za zaštitu dece se, uprkos izuzetnom angažmanu pojedinaca u sistemu, još uvek oslanja na sve “metodske principe koji se koriste na ‘prvoj liniji’ prakse:

- *Propitivanje (Questioning Model): profesionalac ekspert postavlja pitanja onima koji treba da budu procenjeni, sakupi i analizira informacije i donosi zaključke.*
- *Proceduralni model (the Procedural Model): socijalni radnik prati jašan obrazac u prikupljanju informacija i procenjuje da li su dostignute standardne vrednosti.*
- *Model razmene (the Exchange Model) – naglasak je na osobi koja se procenjuje kao ekspertu za svoju situaciju i potrebi da joj se pomogne u planiranju kako da dostigne svoje ciljeve.*⁵⁰

U situaciji procene najboljeg interesa deteta, *model razmene* upravo treba da bude temeljni okvir za prikupljanje relevantnih informacija, a poverenje u dete i dečju perspektivu – princip kojim svi sistemi treba da se rukovode.

49 Principles for child centred practice, Institute of Child Protection Studies, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PZX3dV0NVjIJ:www.communityservices.act.gov.au/_data/assets/pdf_file/0016/5614/Child_Centred_practice.pdf+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=rs.

50 Prof. dr Mitić, M., (ured.), *Deca sa smetnjama u razvoju – potrebe i podrška*, Republički zavod za socijalnu zaštitu, Beograd, 2011.

Sadržaj formulara za procenu najboljeg interesa deteta

Formular za procenu najboljeg interesa deteta sadrži tri segmenta – formular za osnovnu procenu najboljeg interesa deteta (FOP), formular za potpunu procenu najboljeg interesa deteta (FPP) i formular za verifikaciju procene.

S obzirom na specifične karakteristika svakog deteta u pokretu, različite statuse tokom migracija, potencijalnu izloženost rizicima, te snage deteta, porodice i sredine, određena pitanja su uslovljena prethodno dobijenim informacijama i na njih se neće odgovarati ukoliko za tim ne ukaže potreba. U formularima su ova pitanja označena crvenom bojom.

Oba formulara predviđaju da se unesu i osnovni podaci o osobi koja ispunjava obrazac/procenitelju, kao i podaci o prevodiocima, ukoliko se s detetom komuniciralo na stranom jeziku. Za razliku od postojećih primera obrazaca, s obzirom na teškoće koje se javljaju u nacionalnom sistemu zaštite dece, smatramo veoma važnim da se praksa prevodenja dosledno poštuje (u slučaju da procenitelji i drugi akteri u sistemu zaštite ne govore isti jezik kao dete) i to je istaknuto i u samom formularu. Osim toga, s obzirom na značaj korišćenja participativnih tehnik za procenu, sam formular nudi prostor za imenovanje i kasnije opisivanje korišćene tehnike. Kako je izvesno da će u praksi osnovnu ili preliminarnu procenu, osim profesionalaca iz sistema socijalne zaštite, moći da rade i predstavnici drugih institucija/organizacija koji prvi stupe u kontakt s detetom, predviđa se da će preuzeti i obavezu vođenja evidencije o deci i procesu upućivanja.

Zasnovana na višegodišnjem iskustvu Udruženja Atina, u saradnji s profesionalcima iz različitih sistema, specifičan izazov u međusektorskoj saradnji – nedostatak uvremenjenih i adekvatnih povratnih informacija o korisnicima u procesima zaštite, novina u formularu je i unošenje podataka o sistemu upućivanja, kao i beleške o dobijenim povratnim informacijama i sistemu praćenja programa podrške. Podrazumeva se da čitav sistem praćenja i procesi prikljanja podataka traju kroz ceo ciklus procene najboljeg interesa deteta, te da

će proces prikupljanja informacija trajati koliko i proces zaštite pojedinačnog deteta. Insistiranje na procesu praćenja je posebno važno u kontekstu uspostavljanja mehanizama za međusektorsku saradnju i omogućava uspostavljanje eksterne kontrole postupanja i kvaliteta postupanja, što u našem sistemu za zaštitu dece još uvek nije slučaj.

Formular za osnovnu procenu najboljeg interesa deteta

Imajući u vidu posebnu osetljivost dece u pokretu u Srbiji, a u cilju kreiranja najadekvatnijih programa za njihovu zaštitu i prevenciju viktimizacije ili reviktimizacije, predlaže se neodložno obavljanje početne procene i adekvatno urgentno reagovanje (ukoliko se pokaže potreba): urgentno zbrinjavanje i/ili lečenje, upućivanje na nadležne institucije i usluge/programe. Osnovnu procenu je neophodno završiti u roku od 24 sata od susreta s detetom, ukoliko tokom procene nije bilo potrebe za urgentnim intervencijama koje bi otežale finalizaciju osnovne procene, a intervencije opisati u samom formularu. U sistemu socijalne zaštite, procena i aktivnosti zaštite deteta bi se u ovoj fazi mogле smatrati neodložim intervencijama:

Centar [...] pruža neposredno i u saradnji sa drugim službama i organima u lokalnoj zajednici usluge neodložne intervencije, kada je potrebno zaštiti dete [...] i preduzeti mere za osiguranje bezbednosti, odnosno kada postoje opravdani razlozi da bi nepreduzimanjem hitnih mera i usluga iz nadležnosti centra došlo do ugrožavanja života, zdravlja i razvoja osobe kojoj je potrebna zaštita.

Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad⁵¹

51 „Sl. glasnik RS“ br. 9/2008, 37/2010, 39/2011 - dr. pravilnik i 1/2012 - dr. pravilnik.

U skladu s principom hitnosti u postupanju, a za razliku od postojećih primera instrumenata za procenu najboljeg interesa deteta, predlog formulara za osnovnu procenu takođe predviđa i podseća na potrebu za procenom rizika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i zloupotrebe i, uz obavezu za uključivanjem/upućivanjem na nadležne službe, prenosi i set smernica za komunikaciju s detetom koje su izradile ekspertkinje u sklopu projekta *Zaštita dece od nasilja u Jugoistočnoj Evropi* koji je realizovao UNICEF. Kako su se tokom procesa konsultacija javile nedoumice u vezi s procenom rizika i bezbednosti dece, posebno skrećemo pažnju na publikaciju Centra za prava deteta *Zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja – primena opšteg protokola*⁵² koja nudi sveobuhvatne i precizne smernice za otkrivanje i procenu rizika od zlostavljanja i zanemarivanja dece.

52 Išpanović-Radojković, V., *Zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja – primena opšteg protokola*, Centar za prava deteta, Beograd, 2011.

REFERENTNI BROJ SLUČAJA (zajednički broj za sve aktere u procesu procene)	
PODACI O OSOBI KOJA ISPUNJAVA OBRAZAC – PROCENITELJ/KA	
Ime i prezime	
Kontakt telefon i e-mail	
Organizacija/institucija i struktura koja vrši PNI deteta u pokretu	
Pozicija procenitelja/ke u okviru institucije/organizacije	
Institucija/organizacija u čijim se prostorijama vrši procena (ukoliko nije u pitanju organizacija koja vrši procenu)	
Datum i vreme početka osnovne procene	
Na kom jeziku se obavlja procena	
Participativne tehnike korištene u proceni	
Da li se procena vrši s prevodiocem?	a. DA ☐ b. NE ☐
PODACI O OSOBI KOJA PREVODI	
Ime i prezime	
Kontakt telefon i e-mail	

Jezik s kog se prevodi	
Institucija/organizacija koja je omogućila prevođenje	
Kontakt insticije/organizacije koja je omogućila prevođenje	
OSNOVNI PODACI O DETETU	
Ime i prezime	
Pol	a. ženski b. muški c. drugo
Dete ima neki lični dokument	a. DA b. NE
Tip dokumenta i podaci iz dokumenta	 ,
Datum i godina rođenja (ukoliko su poznati)	
Detetova procena godine rođenja (ukoliko nije poznata)	
Proceniteljeva procena godine rođenja (ukoliko nije poznata i razlikuje se od detetove)	

Državljanstvo deteta	☐
Maternji jezik	☐
Drugi jezici koje govori	☐ , ☐ , ☐ , ☐
Dokumenta	<p>a. nema ☐</p> <p>b. ima ☒</p>
Ukoliko dete ima dokumenta, navедите koja	☐
Status deteta (izjava deteta)	<p>a. bez pratnje odraslih ☐</p> <p>b. u pratnji roditelja ☐</p> <p>c. u pratnji staratelja ☐</p> <p>d. u pratnji srodnika ☐</p> <p>e. u pratnji drugih pružalaca nege ☐</p>
Ukoliko postoji sumnja u izjavu deteta, obrazložiti sumnju	☐
Zdravstveno stanje	<p>a. ne postoji potreba za urgentnim medicinskim tretmanom ☐</p> <p>b. postoji potreba za urgentnim medicinskim tretmanom ☒</p>

Obrazložiti	a. ne postoji potreba za urgentnim medicinskim tretmanom b. postoji potreba za urgentnim medicinskim tretmanom
Komunikacija s detetom	a. dobra b. otežana c. nemoguća
Rizik od nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i zloupotrebe (bezbednost deteta)	a. nema rizika b. umeren rizik c. visok rizik
<i>Ukoliko dete poveri da je zlostavljano i/ili zanemarivano: SMERNICE ZA PROCENITELJE⁵³</i>	
a. Shvatiti ozbiljno, verovati detetu i to mu na prigodan način kazati i pokazati b. Sačuvati smirenost, uspostaviti samokontrolu – ne pokazivati paniku c. Naći mesto i vreme da se sa detetom mirno, nasamo i neometano razgovara d. (Ako to nije moguće, odmah obaviti razgovor sa detetom i zakazati drugi što pre) e. Pokazati zainteresovanost za dete kao ličnost, a ne radoznalost za slučaj f. Pokazati saosećanje za bol i patnju deteta, trpljenje, teškoće, ali ne preterivati	

53 Išpanović-Radojković, V., (ured.) op. cit., str. 69.

g. Koristiti rečnik deteta i sve ostalo što mu može pomoći da se izrazi (igračke,crtež)	☐
h. Postavljati neutralna a ne sugestivna pitanja („Reci mi više o tome što se dogodilo“)	☐
i. Dete odlučno oslobođiti krivice („Ti nisi kriva i ti nisi loša“)	☐
j. Podržati otvorenost deteta („Dobro je što si rekao. Nije lako to reći, ali tako treba“)	☐
k. Odrediti urgentne potrebe deteta („Šta ti je sada potrebno da bi se bolje osećao?“)	☐
l. Odrediti strepnje deteta („Šta te još brine, čega se plašiš?“)	☐
m. Obećati detetu zaštitu i podršku iskreno, realno i ispuniti obećano	☐
n. Obavestiti dete o narednim koracima, odnosno šta ćete tačno uraditi	☐
o. Proveriti da li smo dobro razumeli to što dete saopštava	☐
p. Konsultovati se sa nadležnim kolegama	☐
q. Prijaviti slučaj	☐

KOMENTARI PROCENITELJA/KE

- a. Ukoliko se javlja sumnja da postoji rizik od nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i zloupotrebe, posebno obrazložiti

b. Snage deteta, porodice i sredine (talenti ili kompetencije, rezilijentnost, mogućnosti, resursi, pozajmljene snage, prošle ili istorijske snage, skrivene snage)⁵⁴

c. Komentari o korišćenim tehnikama procene, njihovoj upotrebljivosti i mogućim adaptacijama

Izvođene intervencije tokom procene

a.	DA	
b.	NE	

INTERVENCIJE TOKOM PROCENE

1.

2.

3.

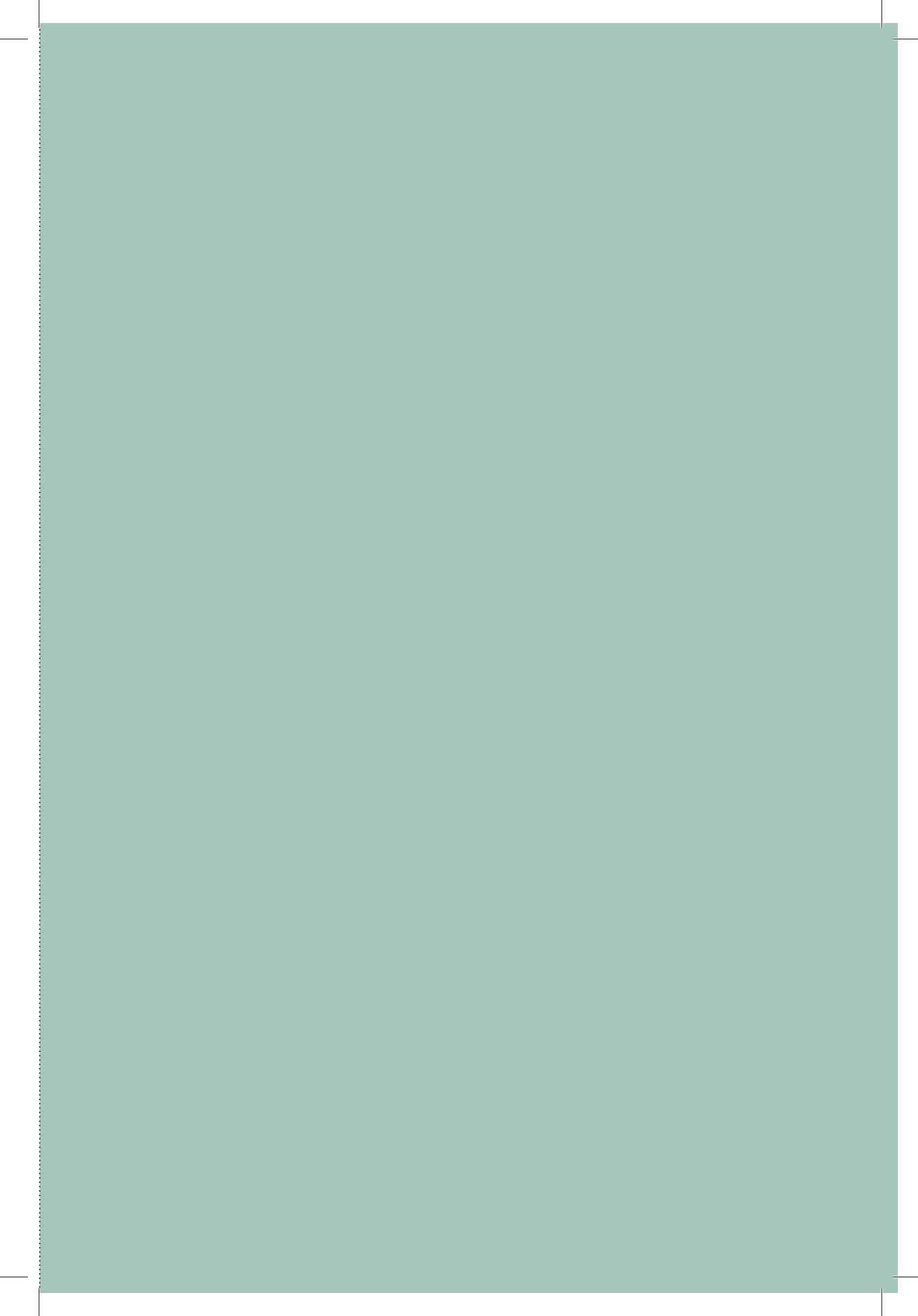

54 Žegarac, N. (ured.), U labyrinту социјалне заштите – Pouke istraživanja o deci na porodičnom i rezidencijalnom smeštaju, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2014. str. 90–92.

Institucija/organizacija na koju je dete upućeno tokom procene	
Ime osobe na koju je dete upućeno	
Detetova procena kvaliteta tretmana i intervencije, komentari i preporuke	
Potreba za daljim intervencijama	<p>a. DA </p> <p>b. NE </p>
PREDLOZI ZA DALJE INTERVENCIJE	
1	
2	
3	
4	

Institucija/organizacija na koju se dete dalje upućuje	
Ime osobe iz institucije/organizacije na koju se dete upućuje	
Rok za dalji prijem deteta	
U kom roku se očekuju povratne informacije	
Datum i vreme završetka procene	
Potpis procenitelja/ke	
PRAĆENJE	
Da li je rok za dalji prijem deteta poštovan	a. DA b. NE
Da li su dobijene povratne informacije	a. DA b. NE
Da li su informacije dobijene u zadatom roku	a. DA b. NE

Da li su dobijene informacije o detetovom zadovoljstvu tretmanom, merama i uslugama	a. DA ☐
Detetova procena kvaliteta tretmana, usluga i mera, komentari i preporuke	☐
KOMENTARI PROCENITELJA/KE	
a.	☐
b.	☐
c.	☐

Formular za potpunu procenu najboljeg interesa deteta

I tokom potpune procene najboljeg interesa deteta, nužno je imati na umu da hitne intervencije ne smeju da izostaju, ukoliko se u bilo kom momentu za njima ukaže potreba.

Formular za potpunu procenu najboljeg interesa deteta sadrži četiri ključne tematske oblasti i osam specifičnih podoblasti: period pre migracije (porodični odnosi, uslovi i kvalitet života), uzroci i tok migracija (uzroci migracija, tok migracija, razlozi boravka u Srbiji/mestu trenutnog boravka), kvalitet programa podrške i zaštite (program podrške i zaštite, stavovi deteta i drugih važnih aktera o dugoročnom zbrinjavanju) i participacija deteta u procesu procene. Ovako grupisana pitanja omogućavaju potpuni uvid u položaj deteta i uslove pod kojima boravi u Srbiji, posebno u moguće uzroke vulnerabilnosti i/ili rizike kojima je dete bilo ili je trenutno izloženo.

U postojećem nacionalnom sistemu za zaštitu dece, dobijeni podaci iz formulara će jasno ukazati na nivo potrebne intervencije i tok programa podrške – od potrebe za pravnom i/ili psihološkom podrškom, preko obezbeđivanja smeštaja, uključivanja u obrazovni sistem, do komunikacije sa nadležnim službama u zemljama boravka roditelja, i drugo.

Po završenom popunjavanju upitnika, procenitelju je ostavljena mogućnost da u sekciji KOMENTARI/PREPORUKE, navede predloge intervencija i mera za zbrinjavanje i zaštitu deteta, posebno imajući na umu opcije: hitan povratak deteta kod staratelja u mestu/državi porekla , uslovni povratak deteta: po otklanjanju uzroka migracija, spajanje porodice u trećoj zemlji, hitan povratak uz alternativno zbrinjavanje, uslovni povratak uz alternativno zbrinjavanje, stalno nastanjenje sa starateljem u Srbiji/mestu boravka, stalno nastanjenje u Srbiji/mestu boravka uz alternativno zbrinjavanje, nastavak puta, kao i druge moguće opcije u nacionalnom sistemu zaštite. Od posebnog je značaja da se u ovoj sekciji imenuju mere, usluge, programi i aktivnosti koje se predviđaju za zbrinjavanje i zaštitu deteta (uključujući programe i aktivnosti organizacija civilnog društva, bilo da se pružaju kao usluge u sistemu socijalne zaštite,

bilo da predviđaju izvođenje dugoročnih programa poštujući međunarodne standarde za zaštitu dece), kao i institucije/organizacije na koje se dete dalje upućuje, uz beleške o očekivanim povratnim informacijama i aktivnostima praćenja, koje će se obavljati kontinuirano. U ovu sekciju treba uključiti i odgovore na ključna pitanja rodne analize i formulisati specifične preporuke u vezi s rodnim aspektom zaštite deteta.

REFERENTNI BROJ SLUČAJA (zajednički broj za sve aktere u procesu procene)	
PODACI O OSOBI KOJA ISPUNJAVA OBRAZAC – PROCENITELJ/KA	
Ime i prezime	[REDACTED]
Kontakt telefon i e-mail	[REDACTED]
Organizacija/institucija i struktura koja vrši PNI deteta u pokretu	[REDACTED]
Pozicija procenitelja/ke u okviru institucije/organizacije	[REDACTED]
Tačna adresa institucije/organizacije koja vrši procenu	[REDACTED]
Institucija/organizacija u čijim se prostorijama vrši procena (ukoliko nije u pitanju organizacija koja vrši procenu)	[REDACTED]
Tačna adresa organizacije/institucije (ukoliko nije u pitanju adresa organizacije koja vrši procenu)	[REDACTED]
Datum i vreme početka potpune procene	[REDACTED]
Na kom jeziku se obavlja procena	[REDACTED]
Participativne tehnike korišćene u proceni	[REDACTED]

Da li se procena vrši s prevodiocem?	a. DA ☒	b. NE ☐
PODACI O OSOBI KOJA PREVODI		
Ime i prezime	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Kontakt telefon i e-mail	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Jezik s kog se prevodi	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Institucija/organizacija koja je omogućila prevođenje	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Kontakt instucije/organizacije koja je omogućila prevođenje	<input type="text"/>	<input type="text"/>
OSNOVNI PODACI O DETETU		
Ime i prezime	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Pol	a. ženski ☐	b. muški ☐
	c. drugo ☐	
Dete ima neki lični dokument	a. DA ☒	b. NE ☐

Tip dokumenta i podaci iz dokumenta	[REDACTED], [REDACTED]
Datum i godina rođenja (ukoliko su poznati)	[REDACTED]
Detetova procena godine rođenja (ukoliko nije poznata)	[REDACTED]
Proceniteljeva procena godine rođenja (ukoliko nije poznata i razlikuje se od detetove)	[REDACTED]
Državljanstvo deteta	[REDACTED]
Maternji jezik	[REDACTED]
Drugi jezici koje govori	[REDACTED], [REDACTED], [REDACTED], [REDACTED]
Status deteta (izjava deteta)	<p>a. bez pratnje odraslih [REDACTED]</p> <p>b. u pratnji roditelja [REDACTED]</p> <p>c. u pratnji staratelja [REDACTED]</p> <p>d. u pratnji srodnika [REDACTED]</p> <p>e. u pratnji drugih pružalaca nege [REDACTED]</p>
Ukoliko postoji sumnja u izjavu deteta, obrazložiti sumnju	[REDACTED]

Učešće u obrazovnom procesu (izjava deteta)	a. predškolsko obrazovanje	☐
	b. osnovnoškolsko obrazovanje	☐
	c. srednjoškolsko obrazovanje	☐
Završen stepen obrazovanja (izjava deteta)		☒
Ukoliko postoji sumnja u izjavu deteta, obrazložiti sumnju		☐
Ukoliko dete školskog uzrasta nije pohađalo nastavu, da li je pismeno	a. DA	☐
	b. NE	☐
Zdravstveno stanje	a. bez osobenosti	☐
	b. simptomi hroničnog ili akutnog oboljenja	☐
	c. invaliditet	☐
	koji:	☐
	d. simptomi mentalnog oboljenja	☐
	e. simptomi zloupotrebe psihoaktivnih supstanci	☐
	f. maloletnička trudnoća	☐
	g. vidne fizičke povrede	☐

Komunikacija s detetom	a. dobra b. otežana c. nemoguća	☐ ☒ ☒
Ukoliko je komunikacija otežana ili nemoguća, prepostavljeni razlozi su:	a. jezičke poteškoće b. neadekvatnost tehnike procene (dete ne razume pitanja) c. slušne i/ili gorovne poteškoće d. intelektualne poteškoće e. emotivno stanje f. dete odbija komunikaciju	☒ ☒ ☒ ☒ ☒ ☒
I PERIOD PRE MIGRACIJA		
PRVA GRUPA PITANJA: PORODIČNI ODNOSSI		
Porodična struktura	a. porodica sa oba roditelja b. porodica sa jednim roditeljem c. život sa drugim starateljem kojim: d. život u ustanovi socijalne zaštite e. život u krugu maloletnih srodnika ili nesrodnika (bez odraslih) f. život na ulici	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

<p>Razlozi zbog kojih dete nije živelo s roditeljima</p>	<ul style="list-style-type: none"> a. nepoznati roditelj/i ☐ b. roditelji nisu živi ☐ c. razvedeni ili rastavljeni roditelji ☐ d. nasilni roditelji ☐ e. roditelji ne žele da se brinu o detetu ☐ f. roditelji nisu sposobni da se brinu o detetu ☐ g. drugi razlozi ☐ <p>navedite: <input type="text"/></p> <ul style="list-style-type: none"> h. razlozi nisu poznati ☐
<p>Odnos s roditeljima</p>	<p><i>Odnos s majkom:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a. brižan i nežan ☐ b. ne postoji ☐ c. neutralan ☐ d. brižan s tendencijama zanemarivanja i zlostavljanja ☐ e. odnos zanemarivanja i zlostavljanja ☐ f. zanemarivanje i zlostavljanje s tendencijama brige ☐

	<p><i>Odnos s ocem:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a. brižan i nežan b. ne postoji c. neutralan d. brižan s tendencijama anemarivanja i zlostavljanja e. odnos zanemarivanja i zlostavljanja f. zanemarivanje i zlostavljanje s tendencijama brige
<i>Ukoliko je dete zanemarivano i zlostavljano ili je bilo tendencija ka zanemarivanju i zlostavljanju</i>	
Zanemarivanje i zlostavljanje od strane roditelja	<p>Majka:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. često napuštanje b. namerno uskraćivanje hrane, smeštaja i bezbednih životnih uslova c. nezadovoljavanje zdravstvenih potreba <p>kojih:</p> <ul style="list-style-type: none"> d. nezadovoljavanje obrazovnih potreba e. drugo

	navedite:	<input type="text"/>
	f. fizičko zlostavljanje	☐
	g. seksualna zloupotreba	☐
	h. emocionalna zloupotreba	☐
	i. eksploracija rada	☐
	Otac:	
a.	često napuštanje	☐
b.	namerno uskraćivanje hrane, smeštaja i bezbednih životnih uslova	☐
c.	nezadovoljavanje zdravstvenih potreba	☐
	kojih:	<input type="text"/>
d.	nezadovoljavanje obrazovnih potreba	☐
e.	drugo	☐
	navedite:	<input type="text"/>
	f. fizičko zlostavljanje	☐
	g. seksualna zloupotreba	☐
	h. emocionalna zloupotreba	☐
	i. eksploracija rada	☐

Odnos s starateljima	<p>a. brižan i nežan ☐</p> <p>b. ne postoji ☐</p> <p>c. neutralan ☐</p> <p>d. brižan s tendencijama zanemarivanja i zlostavljanja ☐</p> <p>e. odnos zanemarivanja i zlostavljanja ☐</p> <p>f. zanemarivanje i zlostavljanje s tendencijama brige ☐</p>
Zanemarivanje i zlostavljanje od strane staratelja	<p>a. često napuštanje ☐</p> <p>b. namerno uskraćivanje hrane, smeštaja i bezbednih životnih uslova ☐</p> <p>c. nezadovoljavanje zdravstvenih potreba ☐</p> <p>kojih: ☐</p> <p>d. nezadovoljavanje obrazovnih potreba ☐</p> <p>e. drugo ☐</p>

	<p>navedite:</p> <ul style="list-style-type: none"> f. fizičko zlostavljanje ☒ g. seksualna zloupotreba ☒ h. emocionalna zloupotreba ☒ g. eksploracija rada ☒
Sumnja na nasilje među roditeljima/starateljima	<ul style="list-style-type: none"> a. postoji ☒ b. ne postoji ☒
Na koji tip nasilja se sumnja (fizičko, psihičko, seksualno, ekonomsko, više tipova)	☒
Odnos s srodnicima	<p>srodnik: ☒</p> <ul style="list-style-type: none"> a. uglavnom pozitivan ☒ b. neutralan ☒ c. nije bilo kontakata ☒ d. uglavnom negativan ☒ e. srodnici su zanemarivali i/ili zlostavljali dete ☒
Snage deteta, porodice i sredine (talenti ili kompetencije, mogućnosti, resursi, pozajmljene snage, prošle ili istorijske snage, skrivene snage) ⁵⁵	☒

55 Žegarac, N. (ured.), op. cit., str. 90–92.

DRUGA GRUPA PITANJA: USLOVI I KVALITET ŽIVOTA

Bezbednost deteta	a. bezbedno i sigurno okruženje ☐ b. postoje bezbednosni rizici ☐ c. nebezbedno okruženje ☐ razlozi: ☐
Pristup obrazovanju	a. redovno pohađanje škole ☐ b. neredovno pohađanje škole ☐ razlozi: ☐ završen razred: ☐ c. nepohađanje škole ☐ razlozi: ☐
Pristup zdravstvenoj zaštiti	a. omogućen pristup ☐ b. otežan pristup ☐ razlozi: ☐ c. onemogućen pristup ☐ razlozi: ☐

Socio-ekonomski položaj	a. odličan b. dobar c. zadovoljavajuć d. nezadovoljavajuć razlozi:
Radni angažman deteta	a. nije postojao b. rad u sopstvenom domaćinstvu c. rad u tuđem domaćinstvu d. poljoprivredni radovi e. čuvanje dece f. drugi lakši radni angažman koji:
Sumnja na eksploraciju ⁵⁶	a. DA b. NE

56 Indikatore za prepoznavanje žrtava trgovine ljudima i različitih tipova eksploracije je moguće naći na strani: <http://www.centarzztlj.rs/index.php/aktivnosti/item/65-objavljeni-indetifikatori-za-preliminarnu-identifikaciju-%C5%BErtava-trgovine-ljudima>.

Tip eksploracije	<p>a. radna eksploracija ☐</p> <p>rad koji je dete obavljalo: ☒</p> <p>b. seksualna eksploracija ☐</p> <p>c. prinuda na prosjačenje ☐</p> <p>d. prinuda na vršenje krivičnih dela ☐</p> <p>e. prinudni brak⁵⁷ ☐</p> <p>f. korišćenje u oružanim sukobima ☐</p> <p>g. zloupotreba u pornografske svrhe ☐</p> <p>h. drugo ☐</p> <p>navedite: ☐</p>
II UZROCI I TOK MIGRACIJA	
TREĆA GRUPA PITANJA: TIP I UZROCI MIGRACIJA	
Tip migracija	<p>a. dobrovoljne ☐</p> <p>b. prisilne ☐</p>
Uzroci dobrovoljne migracije	☒

⁵⁷ Iako nije prepoznat kao cilj eksploracije u članu 388 Krivičnog zakonika Srbije koji definiše krivično delo trgovine ljudima, prinudni brak je sve češći vid eksploracije dece u Srbiji.

<p>Ukoliko postoji sumnja u dobrovoljnost migracija, obrazložiti sumnju</p>	
<p>Uzroci prisilne migracije</p>	<p>a. osnovan strah od progona zasnovanog na veri, rasi, nacionalnosti, političkom mišljenju ili pripradnosti određenoj društvenoj grupi</p> <p>b. ratni sukobi, masovna kršenja ljudskih prava</p> <p>c. elementarne nepogode</p> <p>d. vrbovanje ili prisilno prebacivanje u drugu zemlju (element trgovine ljudima)</p> <p>e. drugi</p> <p>Navedite razloge:</p>
<p>Opišite situaciju u mestu/zemlji potekla iz ugla uzroka migracije deteta</p>	

Željeno država/mesto boravka	☐
ČETVRTA GRUPA PITANJA: TOK MIGRACIJA	
Vreme provedeno na putu (od momenta kretanja iz mesta/ države porekla do dolaska u Srbiju/ mesto trenutnog boravka)	☐
Organizacija putovanja	a. organizovano ☐ b. samostalno ☐
Dete je putovalo s krijumčarima	a. DA ☐ b. NE ☐
Granice (ukoliko ih je bilo) su prelažene	c. legalno ☐ d. ilegalno ☐
Saputnici	a. dete je samo putovalo ☐ b. dete je putovalo s drugom decom ☐ I braća i/ili sestre ☐ II druga deca ☐ c. dete je putovalo s roditeljima ili starateljima ☐

	<p>d. dete je putovalo s srodnicima ☐</p> <p>e. dete je putovalo s nepoznatim ljudima ☐</p>
Uslovi na putovanju	<p>a. odlični ☐</p> <p>b. dobri ☐</p> <p>c. podnošljivi ☐</p> <p>d. loši ☐</p>
Opisati okolnosti puta koje su dovele do ovakve procene deteta	☐
Sumnja na zlostavljanje i/ili eksploraciju tokom puta	<p>a. fizičko zlostavljanje ☐</p> <p>b. seksualna zloupotreba ☐</p> <p>c. emocionalna zloupotreba ☐</p> <p>d. ekonomski eksploracija (ili pretnja dužničkim ropstvom) ☐</p> <p>e. prinuda na pružanje seksualnih usluga ☐</p> <p>f. prinuda na rad ☐</p> <p>g. prinuda na vršenje krivičnih dela ☐</p>

	<p>h. prinuda na korišćenje PAS⁵⁸ </p> <p>i. drugo </p> <p>navedite: </p>
PETA GRUPA PITANJA: RAZLOZI BORAVKA U SRBIJI/TRENUTNOM MESTU BORAVKA	
Razlozi boravka u Srbiji/trenutnom mestu boravka	<p>a. željeno mesto/država boravka </p> <p>b. tranzit ka željenom mestu </p> <p>c. slučajno </p> <p>d. namera na eksploataciju u Srbiji i/ili trenutnom mestu boravka ⁵⁹ </p> <p>e. drugo </p>
Razlozi ostanka u Srbiji/mestu boravka	<p>a. dobijanje sigurnosti i zaštite (koja je nedostajala u zemlji porekla) </p> <p>b. život s roditeljima ili rodbinom </p>

58 Psihoaktivne supstance (PAS)

59 Ukoliko je dete prepoznato kao (potencijalna) žrtva trgovine ljudima.

c. obrazovanje	☐
d. zdravstvena zaštita	☐
e. rad	☐
f. bračna ili vanbračna ajednica	☐

ime i prezime
supružnika/ce:

g. prosjačenje	☐
h. prostitucija	☐
i. vršenje krivičnih dela	☐
j. tranzit ka željenom mjestu	☐
k. slučajno	☐
l. namera na eksploraciju u Srbiji i/ili trenutnom mjestu boravka	☐
m. drugo	☐

navedite:

Željeno trajanje boravka u Srbiji/ mestu boravka	a. nepoznato	☐
	b. zavisi od razvoja situacije	☐
	c. do ostvarivanja ciljeva	☐
	d. trajno	☐
III KVALITET PROGRAMA PODRŠKE I ZAŠTITE		
ŠESTA GRUPA PITANJA: PROGRAM PODRŠKE I ZAŠTITE		
Trenutni smeštaj	a. smeštaj kod srodnika	☐
	b. smeštaj kod nesrodnika	☐
	c. iznajmljeni smeštaj	☐
	d. centar za azilante	☐
	mesto centra:	☐
	e. prihvatilište	☐
	f. sigurna kuća	☐
	pružalač usluge:	☐
	g. nehigijensko naselje	☐
	h. život na ulici	☐
	i. drugo	☐
objasniti:		☐

Institucije/organizacije koje pružaju podršku i zaštitu	<p>a. centar za socijalni rad </p> <p>koji: </p> <p>ime voditelja slučaja (ukoliko postoji): </p> <p>ime staratelja (ukoliko je iz centra): </p> <p>b. organizacija civilnog društva </p> <p>koja: </p> <p>ima zadužene osobe: </p> <p>c. međunarodna organizacija </p> <p>koja: </p> <p>ime zadužene osobe: </p> <p>d. centar za azil </p> <p>koji: </p> <p>kontakt osoba u centru: </p> <p>e. ustanova socijalne zaštite </p> <p>koja: </p> <p>ime staratelja (ukoliko je iz ustanove): </p>
---	--

	<p>f. drugo: </p> <p>navedite: </p> <p>ime zadužene osobe: </p>
Vidovi podrške	<p>a. obezbeđena dokumenta </p> <p>koja: </p> <p>institucija/organizacija koja je posredovala u obezbeđivanju: </p> <p>b. obezbeđen smeštaj, hrana i osnovne potrebe: institucija/organizacija koja je posredovala u obezbeđivanju: </p> <p>c. obezbeđene prevodilačke usluge (ukoliko postoji potreba): institucija/organizacija koja je posredovala u obezbeđivanju: </p> <p>d. psihološka podrška institucija/organizacija koja obezbeđuje podršku:</p>

	<p>institucija/organizacija </p> <p>koja je posređovala u obezbeđivanju:</p> <p>e. pristup zdravstvenoj zaštiti </p> <p>I primarna </p> <p>II sekundarna </p> <p>III tercijarna </p> <p>usluge koje su korišćene: </p> <p>zdravstvena ustanova:</p> <p>institucija/organizacija </p> <p>koja je posređovala u obezbeđivanju:</p> <p>f. pristup obrazovanju </p> <p>I predškolsko </p> <p>II osnovnoškolsko </p> <p>III srednjoškolsko </p> <p>IV neformalno </p> <p>obrazovna ustanova: </p> <p>institucija/organizacija </p> <p>koja je posređovala u obezbeđivanju pristupa:</p> <p>g. pristup postupku azila </p>
--	---

	<p>institucija/organizacija [REDACTED] koja vrši savetovanje i zastupanje u postupku azila:</p> <p>h. pristup pravdi [REDACTED]</p> <p>I savetovanje [REDACTED]</p> <p>II zastupanje [REDACTED]</p> <p>institucija/organizacija [REDACTED] koja obezbeđuje podršku:</p> <p>institucija/organizacija [REDACTED] koja je posređovala u obezbeđivanju:</p> <p>i. igra i slobodno vreme [REDACTED]</p> <p>aktivnosti u kojima [REDACTED] dete učestvuje:</p> <p>institucija/organizacija [REDACTED] koja sprovodi aktivnosti:</p> <p>j. omogućena komunikacija [REDACTED] s vršnjacima</p> <p>institucija/organizacija [REDACTED] koja obezbeđuje podršku:</p> <p>k. drugo: [REDACTED]</p> <p>navedite: [REDACTED]</p> <p>institucija/organizacija [REDACTED] koja obezbeđuje podršku:</p>
--	---

Nedostupna prava

Ukoliko podrška nije obezbeđena,
navedite razloge

- a. izostanak potrebnih
dokumenata

razlozi:

- b. neobezbeđen smeštaj,
hrana i osnovne potrebe

razlozi:

- c. nedostupnost prevođenja

razlozi:

- d. izostanak psihološke podrške

razlozi:

- e. neostvarenost prava
na obrazovanje

razlozi:

- f. neostvarenost prava na
zdravstvenu zaštitu

razlozi:

- g. izostanak pristupa
postupku azila

razlozi:

- h. izostanak pristupa pravdi

razlozi:

	<p>i. neostvareno pravo na igru i slobodno vreme ☐</p> <p>razlozi: ☐</p> <p>j. izostanak drugih prava ☐</p> <p>razlozi: ☐</p>
Bezbednost deteta	<p>a. potpuno bezbedno (uključujući i bezbednost u odnosu na prinudno vraćanje i proterivanja) ☐</p> <p>b. potpuno nebezbedno ☐</p> <p>razlozi: ☐</p> <p>c. dete trpi diskriminaciju ☐</p> <p>objasniti: ☐</p> <p>d. dete trpi nasilje ☐</p> <p>objasniti: ☐</p> <p>e. drugo ☐</p> <p>objasnite: ☐</p>
Trenutna sumnja na eksploataciju	<p>a. DA ☐</p> <p>b. NE ☐</p>

Tip eksploracije	<p>a. radna eksploracija </p> <p>rad koji dete obavlja: </p> <p>b. seksualna eksploracija </p> <p>c. prinuda na prosjačenje </p> <p>d. prinuda na vršenje krivičnih dela </p> <p>e. prinudni brak </p> <p>f. zloupotreba u pornografske svrhe </p> <p>g. drugo </p> <p>navedite: </p>
Odnos prema sebi – stepen samoprihvatanja	
Partnerski i vršnjački odnosi	<p>a. emotivna zrelost: </p> <p>b. socijalna zrelost: </p> <p>c. načini i modeli funkcionisanja emotivnih veza: </p> <p>d. seksualni odnosi i navike: </p>

Iskustva diskriminacije – širi društveni kontekst	<p>a. limiti u socijalnoj propustljivosti (osnov marginalizacije): </p> <p>b. iskustva diskriminacije: </p>
Specifične potrebe deteta	<p>a. posebna ishrana </p> <p>navedite: </p> <p>b. zdravstvene potrebe </p> <p>navedite: </p> <p>c. obrazovne potrebe </p> <p>navedite: </p> <p>d. komunikacijske potrebe </p> <p>navedite: </p> <p>e. specifična garderoba </p> <p>navedite: </p> <p>f. verske potrebe </p> <p>navedite: </p> <p>g. kulturne potrebe </p> <p>navedite: </p> <p>h. drugo </p> <p>navedite: </p>

Mogući efekti promene trenutne lokacije i pružaoca usluga/programa zaštite i podrške	a. ne predviđaju se	☐
	b. priremani poremećaj psihičkog, kulturnog i/ili kognitivnog razvoja	☐
	c. trajni negativni efekti	☐

SEDMA GRUPA PITANJA: STAVOVI DETETA I DRUGIH VAŽNIH AKTERA O DUGOROČNOM ZBRINJAVANJU

Mišljenje i stavovi deteta	a. hitan povratak kod staratelja u mestu/državi porekla (ako se ne radi o deci tražiocima azila i izbegicama)	☐
	b. uslovni povratak: po otklanjanju uzroka migracija	☐
	c. spajanje porodice u trećoj zemlji	☐
	d. hitan povratak uz alternativno zbrinjavanje (ako se ne radi o deci tražiocima azila i izbegicama)	☐
	e. uslovni povratak uz alternativno zbrinjavanje	☐
	f. stalno nastanjenje s starateljima u Srbiji/mestu boravka	☐

	<p>g. stalno nastanjenje u Srbiji/mestu boravka: alternativno zbrinjavanje</p> <p>h. nastavak puta</p> <p>i. drugo</p> <p>navedite:</p>
1. Mišljenja i stavovi staratelja/ roditelja	<p>a. hitan povratak deteta kod staratelja u mestu/državi porekla (ako se ne radi o deci tražiocima azila i izbegicama)</p> <p>b. uslovni povratak deteta: po otklanjanju uzroka migracija</p> <p>c. spajanje porodice u trećoj zemlji</p> <p>d. hitan povratak uz alternativno zbrinjavanje (ako se ne radi o deci tražiocima azila i izbegicama)</p> <p>e. uslovni povratak uz alternativno zbrinjavanje</p> <p>f. stalno nastanjenje s starateljima u Srbiji/mestu boravka</p> <p>g. stalno nastanjenje u Srbiji/mestu boravka: alternativno zbrinjavanje</p>

	<p>h. nastavak puta ☐</p> <p>i. drugo ☐</p> <p>navedite: <input type="text"/></p>
2. Ukoliko je staratelja više (majka i otac), da li se slažu u vezi s opcijama za zbrinjavanje deteta	<p>a. DA ☐</p> <p>b. NE ☒</p>
3. U čemu se staratelji ne slažu	navedite: <input type="text"/>
4. Mišljenja drugih osoba bliskih detetu	<p><i>navedite ime osobe i odnos s detetom:</i> <input type="text"/></p> <p>a. hitan povratak deteta kod staratelja u mestu/državi porekla (ako se ne radi o deci tražiocima azila i izbegicama) ☐</p> <p>b. uslovni povratak deteta: po otklanjanju uzroka migracija ☐</p> <p>c. spajanje porodice u trećoj zemlji ☐</p> <p>d. hitan povratak uz alternativno zbrinjavanje (ako se ne radi o deci tražiocima azila i izbegicama) ☐</p> <p>e. uslovni povratak uz alternativno zbrinjavanje ☐</p>

	<p>f. stalno nastanjenje s starateljima u Srbiji/mestu boravka</p> <p>g. stalno nastanjenje u Srbiji/mestu boravka: alternativno zbrinjavanje</p> <p>h. nastavak puta</p> <p>i. drugo</p> <p>navedite:</p>
5. Mišljenja i stavovi potencijalnog staratelja u Srbiji/mestu boravka	<p><i>ime potencijalnog staratelja i odnos s detetom:</i></p> <p>a. hitan povratak deteta kod staratelja u mestu/državi porekla (ako se ne radi o deci tražiocima azila i izbegicama)</p> <p>b. uslovni povratak deteta: po otklanjanju uzroka migracija</p> <p>c. spajanje porodice u trećoj zemlji</p> <p>d. hitan povratak uz alternativno zbrinjavanje (ako se ne radi o deci tražiocima azila i izbegicama)</p> <p>e. uslovni povratak uz alternativno zbrinjavanje</p>

	<p>f. stalno nastanjenje s starateljima u Srbiji/mestu boravka</p> <p>g. stalno nastanjenje u Srbiji/mestu boravka: alternativno zbrinjavanje</p> <p>h. nastavak puta</p> <p>i. drugo</p> <p>navedite:</p>
--	---

IV PARTICIPACIJA

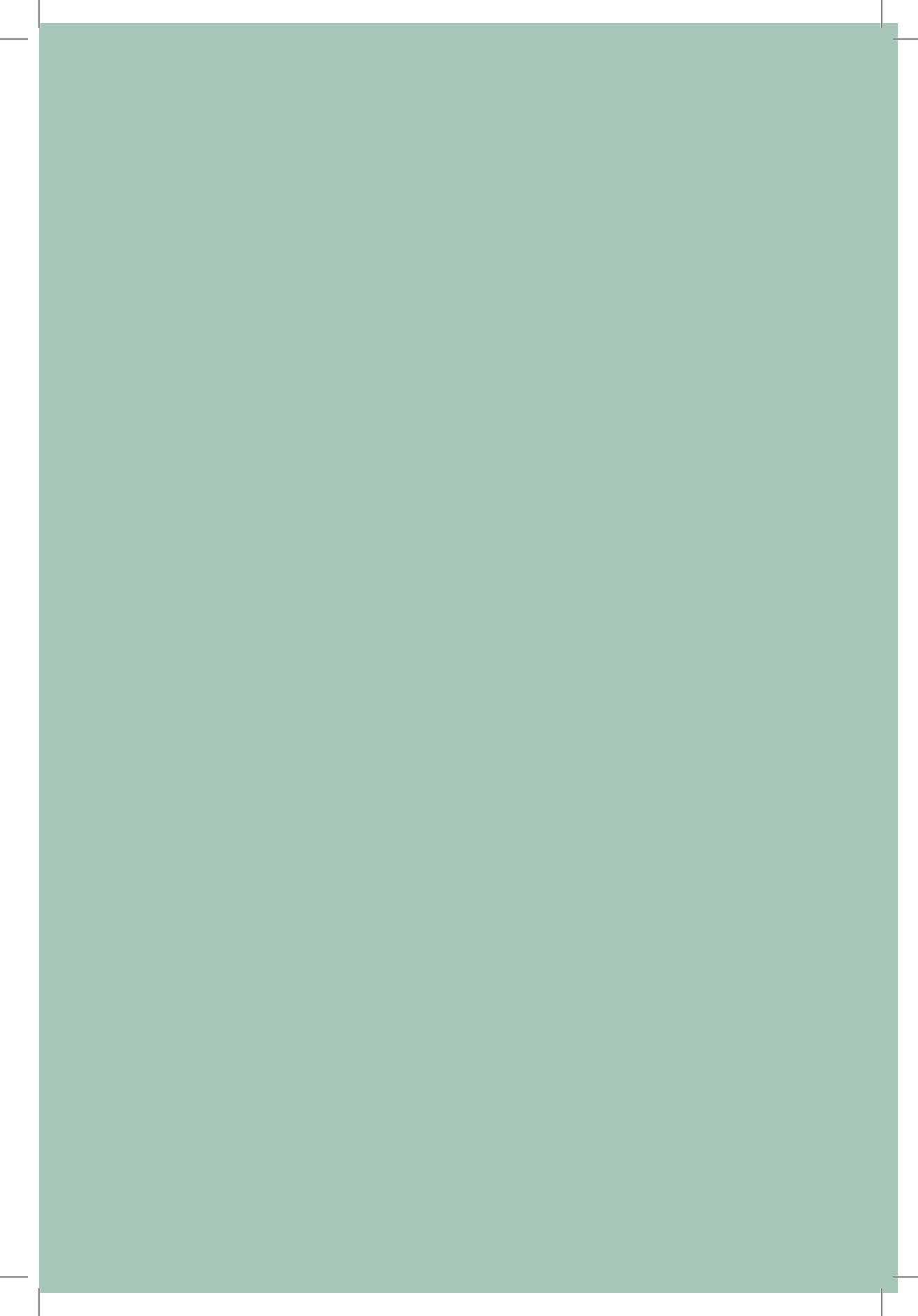
OSMA GRUPA PITANJA: PARTICIPACIJA U PROCESU PROCENE

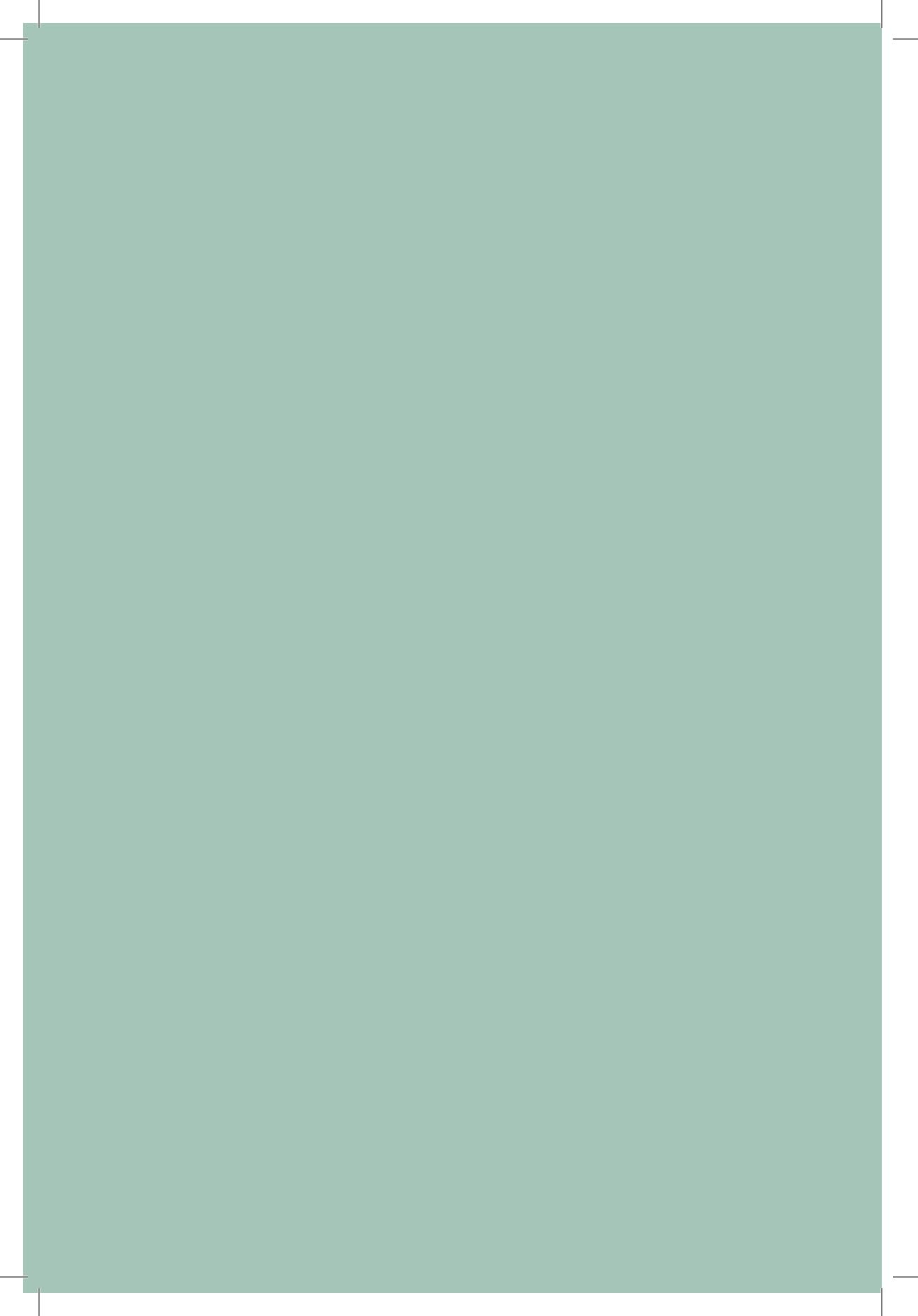
<p>6. Participacija deteta</p>	<p>a. dete je aktivno učestvovalo u procesu procene</p> <p>b. dete je delimično učestvovalo u procesu procene</p> <p>c. dete nije učestvovalo u procesu procene</p>
<p>7. Participacija staratelja/roditelja</p>	<p>majka</p> <p>ime:</p> <p>a. nedostupna</p>

	b. nije sarađivala	☐
	c. delimična saradnja	☐
	d. potpuna saradnja	☐
napomene:		☐
otac		
ime:		☐
	a. nedostupan	☐
	b. nije sarađivao	☐
	c. delimična saradnja	☐
	d. potpuna saradnja	☐
napomene:		☐
staratelj		
ime i odnos s detetom:		☐
	a. nedostupan	☐
	b. nije sarađivao	☐
	c. delimična saradnja	☐
	d. potpuna saradnja	☐
napomene:		☐

INTERVENCIJE TOKOM PROCENE		
1.		☐
2.		☐
3.		☐
Institucija/organizacija na koju je dete upućeno tokom procene		☐
Ime osobe na koju je dete upućeno		☐
Kvalitet i uvremenjenost povratnih informacija		☐
Da li je rok za dalji prijem deteta poštovan	a. DA b. NE	☐ ☐
Da li su dobijene povratne informacije	a. DA b. NE	☐ ☐

Da li su informacije dobijene u zadatom roku	a. DA	
	b. NE	
Da li su dobijene informacije o detetovom zadovoljstvu tretmanom, merama i uslugama	a. DA	
	b. NE	
Detetova procena kvaliteta tretmana, usluga i mera, komentari i preporuke		
KOMENTARI PROCENITELJA/KE		
a. Akteri uključeni u proces procene i njihovi kontakti		
b. Kvalitet saradnje s akterima u procesu procene		
c. Komentari o korišćenim tehnikama procene, njihovoj upotrebljivosti i mogućim adaptacijama		
d. Preporuke koje se odnose na rodno senzitivne, odnosno, podstičuće mere za razvoj dečaka/devojčica, s obzirom na rodne razlike.		
Datum i vreme završetka procene		
Potpis procenitelja/ke		

Verifikacija procene najboljeg interesa deteta

Verifikacija je proces utvrđivanja kvaliteta procene najboljeg interesa deteta i potvrđivanje tačnosti dobijenih informacija. Poželjno je da verifikaciju informacija ne obavlja osoba iz iste institucije/organizacije iz koje je procenitelj, iako je u praksi to još uvek najčešće tako. Međutim, s obzirom na činjenicu da u Srbiji još uvek organizacije civilnog društva izvode brojne programe pomoći i zaštite deci u pokretu, te da su u stalnom kontaktu s najvećim brojem dece, neki oblik verifikacije procene koju vrše centri za socijalni rad se i trenutno obavlja kroz incijative organizacija civilnog društva, iako se rezultati ne beleže na sistematičan način i najčešće nisu dostupni, a sistem zaštite ih retko uzima u obzir pri obavljanju procena i kreiranju programa podrške.

Verifikacija se obavlja proverom informacija od samog deteta (kada je to moguće), ali i proverom kod drugih izvora – organizacija, institucija, osoba bliskih detetu... Od posebnog je značaja provera informacija o eventualnim rizicima kojima je dete bilo ili je trenutno izloženo, kako bi se garantovao pristup relevantnim programima podrške, kao i informacija o uključenosti u sisteme (obrazovanje, zdravlje, pristup pravdi...), s ciljem obezbeđivanja svih prava koja detetu pripradaju. S obzirom na činjenicu da su deca u pokretu u veoma malom broju slučajeva u Srbiji bivala uključena u sistem – da im nije omogućavan smeštaj u hraniteljske porodice, da najčešće nisu kretala u školu, te da je izostajala adekvatna psihološka i druga podrška, kao i prostor i resursi za razvoj i kvalitetno provođenje slobodnog vremena, s obrazloženjima da je Srbija zemlja tranzita za decu u pokretu, da ne razumeju jezik, te da ne postoje resursi za pružanje nekih vidova podrške; sistem verifikacije i kontrole kvaliteta procene bi u perspektivi obezbedio i prilike za ozbiljnije nastojanje da se sistem zaštite na ovim mestima unapređuje i da se sva garantovana prava dece u pokretu, bez razlike poštuju.

Rezultati kontrole kvaliteta treba da se označe u formularu za potpunu procenu najboljeg interesa deteta.

**KONTROLA KVALITETA PROCESA PROCENE NAJBOLJEG
INTERESA DETETA**

Ime i prezime verifikatora	<input type="text"/>
Organizacija/institucija	<input type="text"/>
Period verifikacije	<input type="text"/>
Izvori informacija	<input type="text"/>
Oblast verifikacije	<p>Pitanje <input type="text"/></p> <p>a. potvrđeno ☐</p> <p>b. netačno ☐</p> <p>c. neutvrdivo ☐</p> <p>Pitanje <input type="text"/></p> <p>a. potvrđeno ☐</p> <p>b. netačno ☐</p> <p>c. neutvrdivo ☐</p> <p>Pitanje <input type="text"/></p> <p>a. potvrđeno ☐</p> <p>b. netačno ☐</p> <p>c. neutvrdivo ☐</p>

	Pitanje	
	a. potvrđeno	
	b. netačno	
	c. neutvrdivo	
	Pitanje	
	a. potvrđeno	
	b. netačno	
	c. neutvrdivo	
	Pitanje	
	a. potvrđeno	
	b. netačno	
	c. neutvrdivo	
	Pitanje	
	a. potvrđeno	
	b. netačno	
	c. neutvrdivo	

	Pitanje	
	a. potvrđeno	
	b. netačno	
	c. neutvrđivo	
	Pitanje	
	a. potvrđeno	
	b. netačno	
	c. neutvrđivo	
	Pitanje	
	a. potvrđeno	
	b. netačno	
	c. neutvrđivo	
KOMENTARI		
a.		
b.		

c.

d.

e.

Potpis verifikatora

Rodni aspekt procene najboljeg interesa deteta

Uvođenje rodne perspektive u glavne tokove

Uvođenje rodne perspektive u glavne tokove (gender mainstreaming) je proces istraživanja implikacija koje svaka planirana akcija, uključujući zakonodavne promene, politike i progame – u svim oblastima i na svim nivoima – ima na žene i muškarce (devojčice i dečake). To je strategija za uključivanje potreba žena i muškaraca (devojčica i dečaka) i njihovih iskustava kao integralne dimenzije planiranja, implementacije, praćenja i evaluacije aktivnosti, politika i programa u sve sfere, kako bi uživali ravnopravnost i kako se neravnopravnost ne bi reprodukovala kao strukturalni obrazac.⁶⁰ Krajnji cilj je postizanje pune rodne ravnopravnosti.⁶¹

Nacionalni regulatorni okvir

U kontekstu planiranja, primene i praćenja rodne senzitivnosti procesa zaštite dece, značajno je opisati i nacionalni okvir, odnosno, specifične mere za unapređivanje ravnopravnosti. Tako je u cilju uspostavljanja rodno senzitivne politike, Republika Srbija je tokom reformskih procesa donela set normativnih i regulatornih akata koji opisuju i okvir za uvođenje rodne perspektive.

Početkom 2009. godine usvojena je Nacionalna strategija za unapređenje položaja žena i rodnu ravnopravnost (2009–2015)⁶² koja predstavlja važan okvir za dalje razvijanje rodne ravnopravnosti. Tim sistemskim dokumentom se utvrđuje celovita i usklađena politika države u cilju eliminisanja diskriminacije žena, poboljšanja njihovog položaja i integrisanja principa rodne

60 Report of the Economic and Social Council for 1997, UN (A/52/3, 18 September 1997), 1. Concepts and Principles. A. Definition of the concept of gender mainstreaming. <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/GMS.PDF>

61 Više o obavezama, potrebama i metodama urodnjavanja na strani: <http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/>

62 "Sl. glasnik RS", br. 15/2009.

ravnopravnosti u sve oblasti delovanja institucija sistema, kao jedan od elemenata modernizacije i demokratizacije društva, u cilju bržeg, ravnomernijeg i efikasnijeg društvenog razvoja. Strategijom su obuhvaćene oblasti koje se tiču učešća žena u kreiranju politika i u donošenju odluka u oblasti ekonomije, obrazovanja, zdravlja, nasilja nad ženama, kao i pitanja sredstava javnog informisanja i javnog mnjenja, pošto je kroz široku i demokratsku diskusiju procenjeno da su ove oblasti ključne za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti.

U decembru 2009. godine donet je Zakon o ravnopravnosti polova koji određuje da su svi dužni da poštuju ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog života, u skladu sa opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima, Ustavom Republike Srbije i drugim zakonima. Zakon obavezuje organe javne vlasti da razvijaju aktivnu politiku jednakih mogućnosti u svim oblastima društvenog života i da prate ostvarivanje ravnopravnosti zasnovane na polu u svim oblastima društvenog života, primenu međunarodnih standarda i Ustavom garantovanih prava u ovoj oblasti. Posebno su važne odredbe Zakona koje se tiču zabrane diskriminacije po osnovu pola prilikom ostvarivanja i uživanja prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite.⁶³

Drugi dokumenti od značaja za oblast rodne ravnopravnosti su: Akcioni plan za implementaciju Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti⁶⁴, Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima⁶⁵, Pravilnik o sadržaju i načinu dostavljanja plana mera za otklanjanje ili ublažavanje neravnomerne zastupljenosti polova,⁶⁶ Model plana mera za otklanjanje ili ublažavanje neravnomerne zastupljenosti polova, Model izveštaja o sprovedenju plana mera za otklanjanje ili ublažavanje neravnomerne zastupljenosti polova⁶⁷.

63 http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr_YU/oblasti-rada/rodna-ravnopravnost

64 <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/rodna-ravnopravnost/dokumenta/Akcioni%20plan%20za%20sprovodjenje%20Nac%20strategije.pdf>

65 „Sl. glasnik RS“ br. 027/2011.

66 „Sl. glasnik RS“ br. 89/10.

67 <http://www.minrzs.gov.rs/lat/dokumenti/rodna-ravnopravnost/dokumenti>.

Uvođenje rodne perspektive u glavne tokove i principi Konvencije o pravima deteta

Sama Konvencija definisanim principima utvrđuje smer i način razumevanja koncepta rodne ravnopravnosti i opisuje okvir za tumačenje principa u skladu s principima uvođenja rodne perspektive u glavne tokove. Naime, pravo na nediskriminaciju, definisano članom 2, obavezuje države ugovornice da obezbede prava utvrđena Konvencijom svakom detetu koје se nalazi pod njihovom jurisdikcijom bez ikakve diskriminacije u odnosu na pol, jezik, veroispovest, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, imovinsko stanje, rođenje ili drugi status deteta, roditelja ili staratelja, itd. Za punu primenu prava na nediskriminaciju u kontekstu rodne ravnopravnosti, ključno je razumevanje obaveza proisteklih iz nacionalnih zakonskih i strateških rešenja, ali i prepoznavanje diskriminacije na strukturalnom i individualnom nivou i uvremenjeno reagovanje na njenu pojavu (specifične razlike u ponašanju profesionalaca prema dečacima i devojčicama i očekivanjima od njih, prepostavljanje uobičajenih rodnih uloga). Osim toga, razumevanje konteksta iz koga deca u pokretu dolaze, umnogome će pomoći u uspostavljanju standarda u poštovanju prava na nediskriminaciju u procesu procene najboljeg interesa dece: razumevanje rodnih uloga utemeljenih u običajnom pravu sredina iz kojih deca dolaze i adekvatno reagovanje na diskriminatorne obrasce ponašanja i prakse promovisane u tom kontekstu, obaveza su svih aktera u procesu zaštite dece u pokretu. Na isti način je potrebno imati na umu da nedelanje u suzbijanju diskriminacije i diskriminatornih praksi umnogome utiče na njihovo obnavljanje, te da su posledice po razvoj deteta identične.

U kontekstu prava na život, opstanak i razvoj, teme i pristupi rodnoj ravnopravnosti takođe će obeležiti stepen ostvarenosti ovog prava – rodne uloge promovisane u porodičnom okruženju, poznati modeli ženstvenosti i maskuliniteta, odnos prema rodno zasnovanom nasilju – presudno će uticati na razvoj devojčica i dečaka, ukoliko se, na prvom mestu, ne prepoznaju kao važni (tokom procene najboljeg interesa deteta), a potom, i ako se na njih u svakom aspektu programa pomoći ne deluje.

Za najbolji interes deteta i procenu su od ključnog značaja i kapaciteti za prepoznavanje mogućnosti koje se devojčicama i dečacima pružaju u odnosu

na rodne stereotipe dece, roditelja/staratelja, ali i samih pomagača (da li se podjednako insistira na uključivanju u obrazovni sistem, na koji način se organizuje i vodi briga o reproduktivnom zdravlju devojčica, kojim su tipovima eksploatacije izloženiji dečaci, a kojim devojčice, u kojim godinama najčešće stupaju u partnerske odnose...).

Čak će i sama participacija dece u procesu procene najboljeg interesa često zavisiti od pola (na koji način u procesu donošenja odluka učestvuju dečaci, a na koji devojčice, na koja pitanja će se teško dobiti odgovori od devojčica, na koja od dečaka, i drugo).

Principi uvođenja rodne perspektive u glavne tokove procene najboljeg interesa deteta

Najbolji način za obezbeđivanje pune participacije devojčica i dečaka u procesu procene najboljih interesa, kao i dosledno sprovođenje programa i aktivnosti zaštite uz garanciju nediskriminacije i rodne ravnopravnosti, jeste uključivanje principa za uvođenja rodne perspektive u glavne tokove procene najboljeg interesa deteta,⁶⁸ u standarde rada i sve faze same procene. Odgovornost za poštovanje principa, naročito s obzirom na povoljan zakonodavni i strateški okvir u Republici Srbiji, do uspostavljanja obavezujućih resornih procedura, moraju da preuzmu sve institucije i organizacije nadležne i aktivne u oblasti zaštite dece u pokretu, pa tako i sve osobe uključene u proces procene najboljeg interesa deteta i zaštite dece. Pod principima uvođenja rodne perspektive u glavne tokove se podrazumeva:

- Potreba za uspostavljanjem odgovarajućih mehanizama odgovornosti za kontinuirano praćenje uvođenja rodne perspektive u proces procene najboljeg interesa deteta;
- Uključivanje analize rodnih razlika i nejednakosti u prvobitnu identifikaciju pitanja i problema u oblasti zaštite dece u pokretu i procene najboljeg interesa deteta;

68 Prilagođeno prema: <http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/celina2/0131.html>.

- Svest da pitanja i problemi ne mogu biti neutralni iz perspektive rodne ravnopravnosti;
- Obavezu za kontinuiranim sprovođenjem rodne analize koja podrazumeva i alokaciju potrebnih sredstava specifično u te svrhe;
- Potrebu za posebnim merama afirmativne akcije za uključivanje i podsticanje devojčica, s obzirom na to da uvođenje rodne perspektive u glavne tokove ne može da bude zamena za programe podrške devojčicama.

Priprema za uvođenje rodne perspektive u proces procene najboljeg interesa deteta

Najbolji put za uvođenje rodne perspektive u proces procene najboljeg interesa deteta jeste sprovođenje rodne analize⁶⁹ koja će omogućiti trenutno razumevanje odnosa između dečaka i devojčica i različite opcije za individualizovani pristup u radu sa detetom, na temelju ovog odnosa. Za potrebe rodne analize, potrebno je imati na umu i nacionalni/lokalni kontekst, ali i kulturni kontekst iz kojih dolaze deca u pokretu. Analiza treba da obuhvati sledeće oblasti:

- Stavovi i prakse na nivou zajednice i domaćinstva
- Proces socijalizacije
- Aktivnosti, uloge i odgovornosti dečaka i devojčica
- Pristup resursima
- Problemi, potrebe, prioriteti i interesi
- Primeri diskriminacije i diskriminatorne prakse

69 Rodna analiza podrazumeva mnoštvo metoda ili tehnika kojima želimo da razumemo/objasnimo odnose između dečaka i devojčica, njihov pristup resursima, njihove aktivnosti kao i ograničenja sa kojima se suočavaju. Ova analiza zapravo treba da nam omogući da vidimo kako postojeći programi i politike utiču na njihove živote kako bismo u budućnosti unapredili njihov položaj i otklonili uzroke za rodnu diskriminaciju. Institucije angažovane na pružanju podrške deci bi trebalo da razvijaju kapacitete za uvođenje rodne ravnopravnosti i obavljanje rodne analize u sklopu ovog procesa.

U nastavku sledi lista pitanja na koje je potrebno odgovoriti za svaku oblast kako bismo bili sigurni da će proces procene najboljeg interesa deteta biti rodno senzitivan.

Stavovi i prakse na nivou zajednice i domaćinstva

- Kakva je percepcija dečaka i devojčica u vašem društvu i društvu iz koga dolaze deca u pokretu – kako se vide rodne razlike?
- Koji je nivo prepoznavanja značaja rodne senzitivnosti u vašem društvu (i društvu iz kog dolaze deca u pokretu) i različitim društvenim grupama, uključujući dečake i devojčice?
- Da li dečaci i devojčice prepoznaju rodnu diskriminaciju i kako se manifestuje to prepoznavanje u komunikaciji, ponašanju...?
- Kako se manifestuje diskriminacija u različitim sferama društva?
- Koje stavove društva je potrebno menjati?
- Kako su devojčice i dečaci prikazani u medijima i javnosti?
- Kako vaša institucija/organizacija može da započne javnu debatu na ove teme?

Proces socijalizacije

- Kako se odgajaju i vaspitavaju devojčice, a kako dečaci?
- Ko je za njih odgovoran i za koje aspekte odgoja?
- Kako se pripremaju za buduće uloge žena i muškaraca?
- Koje se disciplinske metode koriste?
- Koje odluke donose sami dečaci i devojčice?
- Kada se smatraju odraslima?
- Kako se ovi odgovori razlikuju za specifične grupe s kojim radite?

Aktivnosti, uloge i odgovornosti dečaka i devojčica

- Ko izvodi koju aktivnost, koliko vremena se troši na aktivnosti?
- Kako se vrednuje koji tip rada?

- Kako dečaci i devojčice utiču na izbor aktivnosti koje obavljaju?
- Ukoliko se zbog aktivnosti koje obavljaju isključuju iz škole, ne stižu da se igraju... da li su to češće devojčice ili dečaci?

Pristup resursima

- Koji su resursi dostupni u zajednici, školi, domaćinstvu... i kako se koriste?
- Ko ima pristup resursima, a ko ih kontroliše?
- Koji su sistemi odlučivanja o raspolaganju resursima?
- Kako devojčice i dečaci utiču na odluke o rasplaganju resursima?

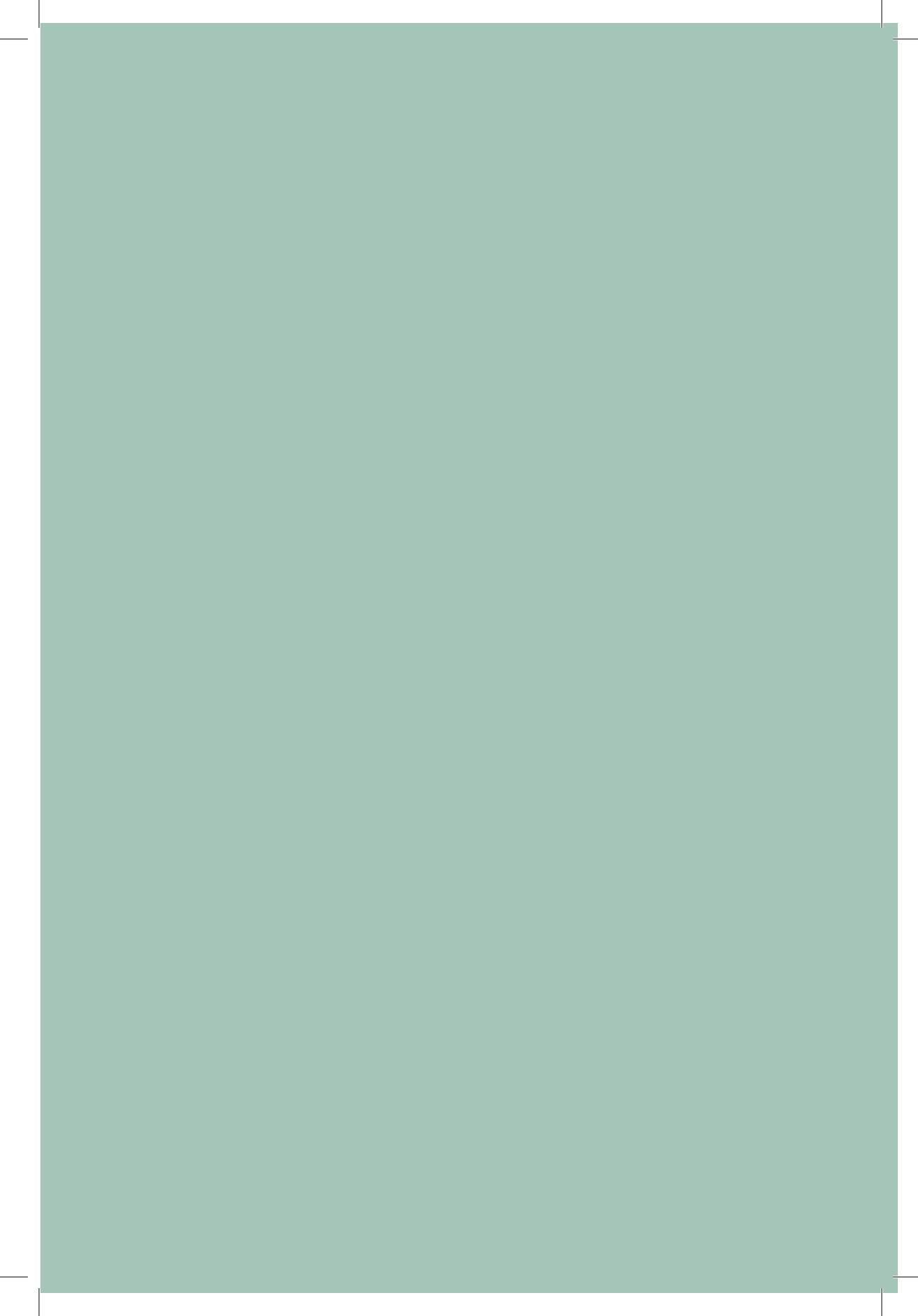
Problemi, potrebe, prioriteti

- Šta su problemi s kojima se suočavaju dečaci i devojčice?
- Koje potrebe identifikuju i koji su im prioriteti

Diskriminacija

- Primeri diskriminacije devojčica i dečaka
- Diskriminatorne prakse

Kao što je pomenuto, u komentare/preporuke na kraju formulara za potpunu procenu najboljeg interesa deteta, potrebno je uvrstiti i odgovore na ključna pitanja rodne analize i formulisati specifičan set preporuka koje se odnose na rodno senzitivne, odnosno, podstičuće mere za razvoj dečaka/devojčica, s obzirom na rodne razlike.

ZAKLJUČAK

Vodič za procenu najboljeg interesa dece u pokretu predstavlja pokušaj da se operacionalizuju ključni principi Konvencije o pravima deteta, ali i standardi i norme nacionalnog regulatornog okvira i da se na taj način sistem za zaštitu dece u pokretu u Republici Srbiji kontinuirano unapređuje kroz sistemsku interresornu i multisektorsku saradnju u procesu razvijanja i primene jedinstvenog, rodno osetljivog i integrisanog sistema za praćenje fenomena dece u pokretu i evidenciju dece u pokretu, usklađenog sa međunarodnim standardima vođenja evidencije, ali i zaštite podataka. Adekvatna procena najboljeg interesa svakog pojedinačnog deteta u pokretu je prvi korak u kreiranju i izvođenju kvalitetnijih i na potrebama zasnovanih intervencija u sistemu zaštite dece, ali i preduslov za uspostavljanje samog sistema orijentisanog na dete i stalno praćenje trendova u ovoj oblasti, te formulisanje relevantnih i delotvornih politika, programa i usluga koji odgovaraju dimenzijama i specifičnostima ovog fenomena.

Dobiti od obavezne primene instrumenta za procenu najboljeg interesa deteta bi, osim očigledne dobiti za samu decu korisnike usluga sistema zaštite, bile višestruke: unapređenje međusektorske i interresorne saradnje na teritoriji Republike Srbije, ali i između zemalja porekla, tranzita i destinacije; kreiranje zajedničke baze podataka o dostupnim programima podrške i pomoći, uslugama i pružaocima usluga na teritoriji cele Republike Srbije, mogućnost za kreiranje efikasnog sistema za praćenje i utvrđivanje adekvatnosti sistema podrške i zaštite i njegovog konstantnog unapređivanja; stvaranje sistema za kontinuirano učenje i razvoj kapaciteta pružalaca usluga da na adekvatnije načine uključuju perspektivu dece u procese unapređenja politika u ovoj oblasti i kreiranja specifičnih programa, i druge.

S obzirom na to da obaveznoj i standardizovanoj primeni instrumenta za procenu najboljeg interesa deteta i kreiranju sistema zaštite dece orijentisanog na dete treba da prethode koordinisane međusektorske akcije javnog zastupanja i podrške sistemima zaštite u Republici Srbiji, sigurni smo da će buduća saradnja sa organizacijama civilnog društva i institucijama aktivnim u borbi za unapređenje položaja dece u Srbiji, biti naredni korak na putu za naprednije i pravednije društvo.

Udruženje Atina

IZVORI

1. *Best Interest Determination for Children on the Move: A Toolkit for Decision-Making.* Save the Children UK South Africa Programme. September 2010.
2. *A Handbook for International Save the Children Alliance Members. Child Rights Programming – How to Apply Rights-Based Approaches to Programming.* Lima - Perú, July 2005.
3. *Field Handbook for the Implementation of UNHCR BID Guidelines.* United Nations High Commissioner for Refugees, 2011
4. Galonja, A., Morača, T., Avramović, M., Diegoli, T., *Deca u pokretu - položaj i programi podrške i zaštite dece u pokretu u Republici Srbiji,* Udruženje Atina, Beograd, 2013.
5. Kukoljac, A., Bajramović, M., *Djeca u pokretu u Bosni i Hercegovini - Pregled materijala i Obrazac potpune procjene stanja djeteta u pokretu u BiH na liniji najboljeg interesa djeteta (OPNI),* Zdravo da ste, Banja Luka, 2014.
6. Slavković, I., Ignjatović, T., *Nasilje u porodici – čija je odgovornost? Priručnik za organizovanje konferencije slučaja za zaštitu od nasilja u porodici sa primerima dobre prakse,* Autonomni ženski centar, Beograd, 2006.
7. *Principles for child centred practice,* Institute of Child Protection Studies, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PZX3dV0NVjIJ:www.communityservices.act.gov.au/__data/assets/pdf_file/0016/5614/Child_Centred_practice.pdf+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=rs.

8. Prof. dr Mitić, M., (ured.), *Deca sa smetnjama u razvoju – potrebe i podrška*, Republički zavod za socijalnu zaštitu, Beograd, 2011
9. Žegarac, N., Džamonja Ignjatović, T., *Instrumenti procene u socijalnoj zaštiti – upitnici, skale i tehnike*, Biblioteka Psihološki udžbenici, Beograd, 2010.
10. Prof. dr Nevenka Žegarac i dr., *Standardi i kompetencije za obrazovanje socijalnih radnika*, <http://www.asocijacijacs.org/dokumenta/viewdownload/5-ostalo/98-standardi-i-kompetencije-za-obrazovanje-socijalnih-radnika-dokumentent-za-rapspravu>
11. Išpanović-Radojković, V., *Zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja – primena opšteg protokola*, Centar za prava deteta, Beograd, 2011.
12. Žegarac, N. (ured.), *U labyrintru socijalne zaštite – Pouke istraživanja o deci na porodičnom i rezidencijalnom smeštaju*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2014.
13. *Guidelines for the Alternative Care of Children*, Rezolucija 64/142.
14. *Policy on Refugee Children*, UNHCR 1993, EC/SCP/82.
15. *Inter Agency Guiding Principles*: http://www.unicef.org/violencestudy/pdf/IAG_UASCs.pdf.
16. *Towards an EU Strategy on the Rights of the Child* COM (2006) 367.
17. *EU guidelines on the Promotion and Protection of the Rights of the Child*: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC8308123ENC.pdf
18. *EU Agenda for the Rights of the Child*, COM (2011) 60 final: http://ec.europa.eu/justice/policies/children/docs/com_2011_60_en.pdf.
19. *EU Action Plan on Unaccompanied Minors*, COM (2010)213 final: http://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/action_plan_on_unaccompanied_minors_en_1.pdf
20. Identifying good practices in, and improving, the connections between actors involved in reception, protection and integration of unaccompanied children in Europe, dostupno na: <http://www.connectproject.eu/>

21. Report of the Economic and Social Council for 1997, UN (A/52/3, 18 September 1997), 1. Concepts and Principles. A. Definition of the concept of gender mainstreaming. <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/GMS.PDF>
22. Ustav Republike Srbije, „Sl. glasnik RS”, br. 98/06
23. Zakon o zabrani diskriminacije, „Sl. glasnik RS”, br. 22/2009
24. Zakon o socijalnoj zaštiti, „Sl. glasnik RS”, br. 24/2011
25. Porodični zakon, „Sl. glasnik RS”, br. 18/2005 i 72/2011
26. Zakon o prebivalištu i boravištu građana, „Sl. glasnik RS”, br. 87/2011
27. Zakon o zdravstvenoj zaštiti „Sl. glasnik RS”, br. 107/2005, 72/2009 - dr. zakon, 88/2010, 99/2010 i 57/2011
28. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, “Sl. glasnik RS”, br. 72/2009 i 52/2011
29. Zakon o strancima, „Sl. glasnik RS”, br. 97/2008.
30. Zakon o azilu, „Sl. glasnik RS”, br. 109/2007.
31. Zakon o izbeglicama, „Sl. glasnik RS”, br. 18/92, „Sl. list SRJ”, br. 42/2002 - odluka SUS i „Sl. glasnik RS”, br. 30/2010.
32. Zakon o potvrđivanju sporazuma Republike Srbije i Evropske unije o readmisiji lica koja nezakonito borave, „Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori“, br. 103/2007.
33. Zakon o zaštiti državne granice, „Sl. glasnik RS”, br. 97/2008.
34. Krivični zakonik, „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009 i 111/2009.
35. Zakon o maloletnim izvršiocima kriminalnih dela i krivično-pravnoj zaštiti maloletnih lica, „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005.
36. Nacionalni plan akcije za decu, http://www.mpn.gov.rs/resursi/dokumenti/dok45-srp-Nacionalni_plan_akcije_za_decu.pdf.
37. Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, „Sl. glasnik RS”, br. 122/2008.
38. Vlada Republike Srbije, Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, Zaključak Vlade 05 Broj: 5196/2005 od 25. avgusta 2005.
39. Strategija za borbu protiv trgovine ljudima, „Sl. glasnik RS”, br. 111/2006.

40. Nacionalni plan akcije za borbu protiv trgovine ljudima za period od 2009. do 2011, „Sl. glasnik RS”, br. 35/2009.
41. Strategija reintegracije povratnika po osnovu Sporazuma o readmisiji, „Sl. glasnik RS” br. 15/09
42. Zaštitnik građana Republike Srbije: http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr_YU/oblasti-rada/rodna-ravnopravnost
43. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja: <http://www.minrzs.gov.rs/lat/dokumenti/rodna-ravnopravnost/dokumenti>.
44. Jednake mogućnosti: <http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/celina2/0131.html>.

